תנ״ך · אחרונים · מצודת דוד · כתובים

מצודת דוד על דברי הימים ב

רבי דוד אלטשולר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מצודת דוד על דברי הימים ב

רבי דוד אלטשולר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מצודת-דוד-על-דברי-הימים-ב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פרק ב 6
פרק ג 9
פרק ד 11
פרק ה 13
פרק ו 15
פרק ז 19
פרק ח 21
פרק ט 23
פרק י 26
פרק יא 27
פרק יב 29
פרק יג 30
פרק יד 32
פרק טו 33
פרק טז 34
פרק יז 36
פרק יח 37
פרק יט 40
פרק כ 42
פרק כא 46
פרק כב 47
פרק כג 49
פרק כד 51
פרק כה 54
פרק כו 56
פרק כז 58
פרק כח 59
פרק כט 61
פרק ל 64
פרק לא 67

פרק לב 69
פרק לג 72
פרק לד 73
פרק לה 76
פרק לו 80

פרק א

פסוק א
ויתחזק שלמה וגו'. וה' וגו' ר"ל על כי היה ה' עמו לכן התחזק:

פסוק ב
ויאמר שלמה וכו'. אמר להם ללכת עמו אל הבמה אשר בגבעון קצר בדבר המובן:
לכל ישראל. וחזר ופירש שאמר להשרים שבהם:
ראשי האבות. שהם ראשי האבות:

פסוק ד
בהכין. במה שהכין לו מקום:
כי נטה. הטה ופרש:

פסוק ה
וידרשהו. ר"ל הקריב עליו קרבנות:

פסוק ו
ויעל עליו. לפי שהפסיק בדברים אמר שוב ויעל וכן דרך המקרא:

פסוק ח
והמלכתני. במה שהמלכת אותי מבין שאר בניו הראית לדעת שלא חטא אבי בבת שבע אמי ולחסד גדול יחשב:

פסוק ט
יאמן. יקוים דבריך מה שדברת עם דוד אבי להיות המלוכה נכון בידי:
על עם רב. וא"כ עסקיהם מרובים:

פסוק י
עתה. הואיל וכן שאלתי היא לתת לי חכמה לדעת לצאת ולבוא לפני העם הזה:
כי מי ישפוט. א"א לשפוט עם כאלה מחכמת לבבו מבלי עזר מן השמים:

פסוק יא
זאת. השאלה הזאת:

פסוק יב
נתון לך. עתה נתון לך מאתי:

פסוק יג
לבמה וכו'. ר"ל מהדרך אשר הלך לבמה וכו' שב ובא לירושלים מלפני אוהל מועד:

וימלוך. ר"ל קבלוהו למלך באהבה רבה בעבור רוב החכמה הנתונה בו בלילה ההוא:

פסוק יד

בערי הרכב. הערים המיוחדים להעמיד בהם הרכב:

ועם המלך. ומקצתם היו עמו בירושלים:

פסוק טו

יתן וכו'. ר"ל עזבם בחוצות כי בעבור שהיה רבי המשקל היו נשמרים כי לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם:

אשר כשפלה. הגדלים בעמק הרבה מאוד:

פסוק טז

ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים היו לו ממצרים ומן קוא והוא שם מקום והסוסים מצויים שם:

סוחרי המלך. ר"ל שלמה שלח סוחרים והם יקחו הסוסים מן קוא במחיר ולפי ערך שויו של כ"א:

פסוק יז

ויעלו ויוציאו ממצרים. ר"ל אבל למצרים לא שלח סוחרים כי אנשי מצרים עצמם היו מעלים ומוציאים לו מרכבה שהם ד' סוסים בעבור שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם:

וסוס בחמשים ומאה. ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים:

וכן לכל מלכי החתים. גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים:

בידם יוציאו. אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם למקום הקונה אותם או שעל מלכי החתים וכו' יאמר שהם יוציאום בידם ור"ל עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה מ"מ בהבאה למקומם לא הי' לשם יפוי הכח כשלמה:

פסוק יח

למלכותו. לפי הראוי וההגון למלכותו:

פרק ב

פסוק א

ומנצחים עליהם. רודים ונוגשים עליהם לבל ירפו ידיהם מן המלאכה:

פסוק ב
כאשר עשית וכו'. כאומר כן עשה עמדי וכאשר יאמר בסוף דבריו:

פסוק ג
להקדיש לו. נדרי קרבנות:
ומערכת תמיד. הם לחם הפנים:
ועולות. להעלות לו עולות תמיד בבקר ובערב:
לשבתות וכו'. הם המוספין:
לעולם זאת. הדבר הזה קבוע הוא לעולם על ישראל וכאומר בעבור זה מהצורך לבנות בית חזק ומתקיים:

פסוק ד
גדול. אעשנהו גדול בבנין וביופי:

פסוק ה
ומי וכו'. כאומר הנה עם כל גודל הבית אל תחשוב שתהיה לשבתו כי מי יעצר כח וכו':
ושמי וכו'. הם השמים העליונים אשר ממעל השמים הנראים:
לא וכו'. לא יחזיקו אותו כי הוא מקום העולם ואין העולם מקומו:
ומי אני. עם כי אני מלך מי אני נגדו הלא כמוני כאין:
כי וכו'. אינה עשויה כ"א להקטיר בה לפניו:

פסוק ו
עם החכמים. לעשות במלאכה עם החכמים אשר עמי:

פסוק ז
מהלבנון. אשר בארצך:
יודעים לכרות וכו'. לפי הקצב הנראה למלאכת הבנין:
עם עבדיך. יהיו עם עבדיך לסייע להם:

פסוק ח
ולהכין. צוה להכין לי וכו':
והפלא. ברוב הגודל ומהצורך א"כ לעצים מרובים:

פסוק ט
לחוטבים. ולתוספת ביאור אמר לכורתי העצים:
נתתי. כמו אתן:

מכות. כתות וטחון, או הוא מלשון נכת והוא תרגום של נשך ור"ל לנשוך בשיניהם ולאכלם ויהיה כמש"כ במ"א מכולת שהוא כמו מאכולת:

פסוק י

באהבת. בעבור שה' אוהב את עמו לזה העמיד אותך עליהם למלך להיות להם לפאר ולעזר:

פסוק יא

אשר יבנה. אשר יהיה בונה בית ה' ובית ההגון למלכות ישראל וכאומר אם הוא יהיה הבונה אז יהיה בתכלית הפאר והיופי:

פסוק יב

ועתה וכו'. גם זה מדברי הכתב ששלח אל שלמה ועל שהתחיל בה לומר באהבת וכו' לזה הפסיק וסמך לו שאמר אז להעומדים לפניו ברוך ה' וכו' וחוזר לדברי הכתב:

לחורם אבי. כמו לחורם ולאבי ור"ל יודע בינה ואומן מובהק שלי ומאז היה אומן מובהק של אבי, או הלמד היא במקום את ועל האומן אמר כי גם שמו היה חירם כמ"ש במ"א וקראו אבי בלשון חשיבות על רוב חכמתו כי אב הוא ענין שר וחשוב:

פסוק יג

איש צורי. ר"ל מאז התגורר בצור:

ולחשוב. להמציא מלאכות יקרות הבאה ממחשבת הלב וכן מעשה חושב (שמות כ"ו:א') ויאמר על מעשה האריגה מחולף הצורות בהעבר מזה מן העבר מזה:

אשר ינתן לו. לעשות אותם עם חכמיך:

פסוק טו

ואנחנו. ר"ל עבדי:

על ים יפו. היו קרוב אל הלבנון ועל הים ההוא השיטו את העצים:

ואתה. ר"ל עבדיך יעלו אותם מן המים לשאתם ירושלים:

פסוק טז

הגירים. הם הגבעונים:

פסוק יז

ויעש מהם וכו'. עם כי כבר נאמר למעלה חזר ואמר לסמכו לספור הבנין:

מנצחים. רודים ונוגשים את העם לעשות העבודה ולא ירפו ידיהם מן מלאכה:

פרק ג

פסוק א
אשר נראה המקום ב"ה לדוד אביו ויאמר על ירידת האש שעל המזבח כמ"ש ויענהו באש מן השמים (ד"ה א' כ"א):
אשר הכין. על שלמה יאמר שהוא הכין לבנות במקום שקבע דוד בגורן וכו':

פסוק ב
בשני. ביום שני בשבת או בחודש ורז"ל דרשו בו ברי"ה:

פסוק ג
ואלה הוסד. אלה מספרי האורך והרוחב אשר הניח היסוד לבנות וכו':
במדה הראשונה. במדת האמה שנעשה בה המשכן שהיתה ראשונה לבנין המקדש והיא היתה בת ששה טפחים:

פסוק ד
אשר על פני האורך וכו'. ר"ל אשר האורך עמד לרוחב ההיכל הוא היה במדת אמות עשרים כי המדה המועטת תקרא רוחב וההיכל היתה ארבעים על עשרים והאולם היתה רחבה עשרה כמו שנאמר במ"א וארכה עשרים אם כן עמד אורך האולם ע"פ רוחב ההיכל:
והגובה מאה ועשרים. ובמ"א נאמר שלשים ויתכן לומר כי שם נאמר על הבית וכאן על האולם, או נאמר כי תשעים אמות היו העליות זו על זו כמ"ש תבנית האולם וכו' ועליותיו (ד"ה א' כ"ח):
מפנימה. בעבור הכתלים שבפנים בחללו ועל הבית יאמר לא על האולם:

פסוק ה
הבית הגדול. זה ההיכל שהיתה גדולה מכולם מ' על כ':
חפה. את קרקע הבית חפה בעצי ברושים וכן נאמר במ"א:
ויחפהו. על העצים חפה הזהב:
ויעל עליו. העלה על החיפוי ציורי אילני חמר ושרשרות:

פסוק ו
ויצף וכו'. בקירות הבית שקע אבנים יקרות במשבצות הזהב להיות לנוי ולפאר:

פסוק ז
הקורות. קורות התקרה:
הספים. מזוזות הדלתות:

וקירותיו. הכתלים:
ופתח. חתר צורות כרובים על הכתלים:

פסוק ח
ארכו על פני רוחב הבית. על שאמר כן באולם שהיתה כ' על עשר אמר כן בבית קה"ק עם שהיתה כ' על כ':
אמות עשרים. ר"ל והיתה אמות עשרים:
לככרים. עלה לככרים שש מאות:

פסוק ט
למסמרות. הם היתדות שחבר בהם את חפוי הזהב על העצים:
והעליות. כותלי בנין העליות:

פסוק י
ויעשו וכו'. כרובים הם עמדו בארץ והיו מעץ ומצופים זהב:

פסוק יג
פורשים. כשהם פרושים ברוחב קה"ק:
לבית. מול חלל הבית ולא פנו זה מול זה:

פסוק יד
את הפרוכת. מול פתח בית קה"ק ועם שהיו שם דלתות כמ"ש למטה ובמ"א:
ויעל. צייר עליו כרובים במעשה רוקם:

פסוק טו
לפני הבית. בחלל האולם:
שלשים וחמש אורך. של שניהם יחד:
והצפת. היא הכותרת האמור במ"א וקרוהי צפת לפי שהיתה צפוי וכסוי על העמוד ממעל:

פסוק טז
ויעש שרשרות. הוא האמור במ"א ויעבר ברחוקות וכו' ור"ל שעשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה שבין ההיכל לבית קה"ק:
בדביר. המחיצה ההיא נקראה דביר כמו בית קדש הקדשים עצמה:
ויתן על ראש העמודים. נתן שרשרות על ראש העמודים ובהם היו הרמונים חרוזים ולפי שזכר מלת שרשרות בתחלת המקרא חסרו כאן וסמך על המבין ועם שאינם במקום השרשרות ההם:

מאה. לכל טור היו מאה ולכל עמוד היו שתי טורים כמ״ש במ״א:

פסוק יז

יכין. לסימן טוב שיכין הבית לעד:

בועז. הוא מלה מורכבת בו עז ר״ל בהבית הזה ימצא עוז וחוזק לישראל:

פרק ד

פסוק א

מזבח נחושת. ר״ל מזבח אבן תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר:

פסוק ב

את הים. כעין גיגית גדולה עשויה בדמות ים:

מוצק. ביציקה נעשה ולא בהקשת הקורנס:

משפתו. משפת זה עד השפה שממולו:

עגול סביב. בכל סביבו היה עגול:

וקו **שלשים**. כי כל מה שיש ברחבו אחד יש בהקיפו שלשה:

פסוק ג

ודמות בקרים. כעין ראשי בקרים ובמ״א נאמר פקעים כי עשו בפקעים צורות ראשי בקרים:

תחת לו. ר״ל בשלש האמות התחתונות שהיו מרובעות אבל שתי האמות העליונות היו עגולות כמ״ש רז״ל בערובין וז״ש עשר באמה מקיפים וכו׳ ר״ל ארבעה הפאות שבכל אחת עשר אמות היו הבקרים מקיפים וכו׳:

שנים טורים. שני שורות בקרים הקיפו זה למעלה מזה:

יצוקים. הבקרים ההם היו ניצוקים כאחד עם יציקת הים ולא יצקם בפ״ע וחברם אח״כ במלאכה:

פסוק ד

עומד. הים הזה היה עומד על י״ב בקר עשויים מנחושת:

פונים. את פניהם:

והים עליהם. לתוספת ביאור כפל הדבר:

וכל אחוריהם. אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה:

פסוק ה

ועביו. שוליו ודפנותיו:

ושפתו. שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצויר בפרח ושושן:

מחזיק בתים. וחזר ומפרש שלש אלפים יכיל:

פסוק ו

מימין. של הכיור שעשה משה:

לרחצה בהם. את ידיהם ואת רגליהם כמ"ש בתורה:

את מעשה וכו'. אף היו מדיחים בהם מעשה העולה כקרבים וכיוצא:

לרחצה. לכהנים לטבול בו מטומאתן וארז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם באו המים מן המעיין:

פסוק ז

כמשפטם. כתמונת מנורת משה בגביעים וכו':

מימין. של מנורת משה וכן השלחנות:

פסוק ט

והעזרה הגדולה. היא עזרת ישראל וקרויה עזרה על כי נעזרים מה' כאשר יתפללו בה:

פסוק י

מכתף הימנית. בפאת הדרום:

קדמה ממול נגבה. ר"ל משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבחצר הכהנים:

פסוק יא

בבית האלהים. בעבור צורך בית האלהים:

פסוק יב

והגלות והכתרות. הגולות של הכותרות:

פסוק יג

לשתי השבכות. לתלותן סביבן כמ"ש במ"א:

לכסות וכו'. על השבכה יאמר שכסתה על גולות הכותרו' אשר על פני העמודים ומעשה הכותרות מפרש במ"א:

פסוק יד

על המכונות. להושיבם על המכונות:

פסוק טז

ואת הסירות וכו'. עם שכבר נאמר למעלה אמר שוב לומר שהיו מנחשת מרוק:

כל כליהם. של חצרות בית ה':

חורם אביו. הראוי כאביו ותחסר כ"ף השמוש וכן ייטיב גהה (משלי יז) והראוי כגהה ור"ל חורם עשאם טובים ויפים כאביו כלומר כפי מה שהיה עושה אביו שהיה נודע לאומן גדול כמ"ש במ"א:

פסוק יז

בעבי האדמה. חפר באדמה צורות הכלים ההם ושפך שם הנחושת לאחר התכה:

פסוק יח

כי לא נחקר. כ"כ היו ברבוי מופלג עד אשר לא נחקר לדעת משקלם:

פסוק יט

אשר בית. אשר לבית האלהים:

ועליהם. על השלחנות סדרו לחם הפנים:

פסוק כ

לבערם. העשוים להדליק בהם הנרות כמשפט התורה אשר עמדו לפני הדביר המה היו מזהב סגור:

פסוק כא

והפרח. קבוצת הפרח:

זהב. היו מזהב:

הוא מכלות זהב. היה כליל זהב מבלי תערובות סיג:

פסוק כב

דלתותיו. בין דלתותיו הפנימיות ולתוספת ביאור אמר לקדש הקדשים ובין דלתות ההיכל היה מצופים זהב:

פרק ה

פסוק א

את קדשי. מה שהקדיש דוד אביו כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחושת עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר כמ"ש בדה"א יח):

ואת הכסף וכו'. יפרש מה הם קדשי אביו והוי"ו יתירה:

נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה':

פסוק ד

הלוים. הכהנים מבני לוי כי במ"א נאמר הכהנים:

פסוק ה
ואת אהל מועד. בגבעון היה ומשם העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה':
הכהנים הלוים. הכהניי העלו את הארון והלוים את אוהל מועד:

פסוק ו
לפני הארון. ללכת לפני הארון:

פסוק ז
אל מקומו. אל המקום העשוי לו:
אל תחת כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ:

פסוק ח
ויהיו הכרובים. ר"ל מתחלה נעשו שיפרשו כנפיהם על מקום עמידת הארון ולזה בהכנס הארון אל מקומו היו א"כ הכרובים מסככין עליו:

פסוק ט
ויאריכו הבדים. ר"ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקים ובולטין לפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לה:
ויהי שם. על הבדים יאמר שכ"א היה שם באותה הנחה ומצב:
עד היום הזה. ר"ל עד אשר נגנז הארון בימי יאשיהו:

פסוק י
אשר כרת. בעת שנתנם:

פסוק יא
מן הקדש. אחר שהניחו שם את הארון:
כי כל הכהנים. בא ליתן טעם למה לא יזכיר מי הם הכהנים ששמשו אז ואמר כי כל הכהנים הנמצאים אז בירושלים טהרו לעבודה ולא היה אז מקום לשמור קביעת חלוק המשמרות שיעבדו משמר הקבוע לבד וזהו לפי שהיו הזבחים רבים ולא הספיקו בני המשמר לעשות את כולם לבדם:

פסוק יב
לכולם. את כולם העמידו וחוזר ומפרש את אסף וכו':
מלבשים. כולם היו מלובשים בגדי בוץ ובידם מצלתים וכו':
מחצרים. היו מנגנים בחצוצרות ולתוספות ביאור אמר בחצוצרות וכמוהו רבים במקרא:

פסוק יג
ויהי כאחד. ר"ל כולם נגנו באחדות אחת להשמיע כאלו הוא קול אחד להלל וכו' ולא הקדים אחד לחברו:
וכהרים קול. וכאשר הרימו את הקול בחצוצרות וכו':
ובהלל לה'. ר"ל בההלול האמור בו כי טוב וכו' והוא הנקרא הלל הגדול:
והבית. ר"ל אז בעת שיצאו הכהנים מבית קדש הקדשים וכולם הרימו בקול וכו' אז נתמלא הבית ענן הרגיל להיות בבית השם:

פסוק יד
מפני הענן. מפני חשכת הענן:
כבוד ה'. הוא הענן שנזכר:

פרק ו

פסוק א
אז. בראות הענן אמר רואה אני כי באה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ':י"ח) וערפל הוא עב הענן:

פסוק ב
ואני בניתי. ר"ל הואיל ובאה השכינה בניתי א"כ בית זבול לך ולא היה עמלי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד:
ומכון. ויהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר:

פסוק ג
ויסב וכו'. אל מול העם:
ויברך. הברכה האמורה במ"א אחר התפלה:
עומד. כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד:

פסוק ד
ובידו מלא. בכח ידיו השלים דברו אשר דבר לאמר:

פסוק ה
לבנות בית. לבנות בה בית:

פסוק ח
הטיבות. טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י באה ההכנה לצוות עליו ולהכין הכל:

פסוק ט
רק אתה וכו'. עם שתכין הכל:

פסוק יא
ואשים שם. בהבית הזה:
אשר שם. בזה הארון:
ברית ה'. לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם:

פסוק יב
ויפרוש כפיו. כדרך שואל החסד:

פסוק יג
כי עשה שלמה. בא לפרש איך הי' נגד כל ישראל והאיך ראוהו הרחוקים ממנו ואמר כי עשה וכו':
ויעמוד עליו. וראהו א"כ כולם:
השמימה. למעלה כלפי השמים:

פסוק יד
שומר הברית. הגמול שהבטיח בברית:

פסוק טו
אשר שמרת. ר"ל אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית:
ותדבר. כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום:

פסוק טז
שמר וכו'. ר"ל שמור גם ההבטחה ההיא אשר הבטחתו שאם זרעו יצדקו לא יופסק מהם המלוכה:

פסוק יז
יאמן דברך. ר"ל עשה דבר לשיהא נקרא שם הבית אשר בניתי בית ה':

פסוק יח
כי האמנם. האם אמת הדבר שישב אלהים עם האדם בבית העשוי על הארץ בתמיה הלא שמים לא יכלכלוך ומכ"ש הבית וא"כ במה יהיה בית ה':

פסוק יט
ופנית. לזאת פנה נא אל תפילתי מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יקרא בית ה':

פסוק כ
להיות וכו'. וזהו תפלתי להיות עיניך וכו':
אל המקום הזה. במקום הזה וכן ואל הארון (שמות כה) ומשפטו ובהארון:

פסוק כא
ושמעת וכו'. ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך:
ואתה תשמע וכו'. ר"ל לא שתשב פה לשמוע כ"א התפלה העשוי פה ישמע אל השמים ותקבל ברחמים ותסלח לעון המתפלל:

פסוק כב
איש לרעהו. בדבר ממון:
ונשא בו אלה. ויחויב בו חוב שבועה להשביעו:
ובא אלה. ר"ל וישבע לפני המזבח:

פסוק כג
להשיב לרשע. כגמולו ולהשיב דרכו בראשו אם הנשבע לשקר אם המשביע בחנם ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת אמר על זה לא תסלח הואיל וחלל הבית עם השבועה ולהצדיק צדיק. אם הנשבע באמת אם המשביע בצדק:

פסוק כד
כי יחטאו. כאשר יחטאו:

פסוק כה
והשיבותם. ר"ל כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם:

פסוק כו
כי תענם. ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום:

פסוק כז
ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה:
כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום:
ונתתה. ולזה מלא משאלותם ותן המטר:

פסוק כח
רעב כי יהיה. מסיבות אחרות לא מעצירת המטר:
שדפון וכו'. והרעב מוכן לבוא:

כי יצר לו. כשיבא אויב לצור עליו בארצו ובשעריו:
כל נגע. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו:

פסוק כט
לכל האדם. בין לאיש יחידי בין לכל עמך:
אשר ידעו. אשר יכיר בנגע לבבו לדעת שבא המכאוב בעבור נגע העון:

פסוק ל
ככל דרכיו. כפי כל הדרכים ששאל:
אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך:

פסוק לא
למען ייראוך. בראותם שעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה ידעו שיד ה' עשתה:

פסוק לב
למען שמך. בעבור פרסום שמך:

פסוק לד
אשר תשלחם. כי אין יוצאים במלחמה טרם ישאלו בה':
דרך העיר. כי בהיותם בדרך לא יוכלו לבא לבית ה' להתפלל בה ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם השמימה דרך העיר והבית:

פסוק לה
ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד העובדי כוכבים:

פסוק לו
כי אין אדם וכו'. ר"ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז בודאי תאנף בם:

פסוק לח
דרך ארצם. כי בהיותם בארץ העובדי כוכבים תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית:

פסוק לט
ועשית משפטם. לנקום מהעובדי כוכבים למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל:

פסוק מא
קומה ה'. קום ממקומך להשרות השכינה במקום המנוחה והיא בית קה"ק:
ילבשו תשועה. ר"ל תשועתך יקיפם מסביב כבגד יעטה:

בטוב. בהטובה הבאה ממך:

פסוק מב
אל תשב וכו'. ר"ל אל תשב פני ריקם לבל לקבל תפלתי:
לחסדי דוד. למעשה החסד שעשה דוד אבי ובעבורו אל תשב פני ריקם:

פרק ז

פסוק א
וכבוד ה' וכו'. ר"ל שכן היה מלא כאשר היה קודם ירידת האש מעת שיצאו הכהנים מן הקדש והתחילו להרים קול וכו' כמ"ש למעלה:

פסוק ג
והודות לה'. אמרו הודות לה' את ההלול האמור בה כי טוב וכו' והוא הלל הגדול:

פסוק ו
על משמרותם. כל משמרה במקום מיוחד:
להודות לה'. ר"ל עמדו בכלי שיר להודות לה' בהלול האמור בה כי לעולם חסדו:
בהלל דוד בידם. ר"ל בידם היו כלי שיר שעשה דוד להלל בם והוא כפל ענין במ"ש:
מחצרים. תקעו בחצוצרות:
נגדם. מול הלוים:
עומדים. לשמוע ההלול:

פסוק ז
את תוך החצר. רצפת חצר הכהנים קדש בקדושת המזבח כי עשה וכו':
מזבח הנחושת. ר"ל מזבח אבנים תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר:
לא יכול להכיל את. מרבית הקרבנות:

פסוק ח
ויעש וכו'. ר"ל מלבד ימי החנוך הרבו עוד להביא קרבנות בימי החג בעבור חנוכת הבית:
מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהיא בפאת הדרומי:

פסוק ט
כי חנוכת המזבח. ר"ל כאשר השלימו לעשות שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי החג עשו עצרת כמשפט התורה:

פסוק י
וביום עשרים ושלשה. הוא יום המחרת מן יום שמיני העצרת:
לדויד. שקיים לו הבטחתו אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית:
ולישראל עמו. על כי ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי:

פסוק יא
ואת כל הבא וכו'. את כל מה שחשב לעשות עשה והצליח:

פסוק יב
לבית זבח. להיות לי בית זבח:

פסוק יג
הן אעצור וכו'. ר"ל כל צרה שתבוא בהם הן עצירת השמים מן המטר הן שילוח החגב וכו':

פסוק יד
ויכנעו. וכאשר יכנעו עמי וכו':
ואני אשמע. אז אני אשמע וכו':

פסוק טו
לתפלת המקום הזה. אל התפלה אשר יתפללו בהמקום הזה:

פסוק טז
עד עולם. לא אשרה עוד שכינתי במקום אחר:
עיני ולבי. ר"ל השגחתי:

פסוק יח
והקימותי. להיות מתקיים לעולם לזרעך אחריך:
לך. ר"ל מזרעך:

פסוק יט
אתם. על ישראל בכללם יאמר:

פסוק כ
אשליך. ר"ל אמאס בם:
למשל. מחורבן הבית יביאו למשל על חרבנות אחרות:

פסוק כא
היה עליון. שהיה קודם החורבן עליון במעלה לכל עיני העובר עליו עתה בחורבנו ישום כל אחד על גודל החורבן:

במה. בעבור מה:

פסוק כב
ואמרו. המשיבים יאמרו:
הביא. ה' אלהי אבותיכם האמור למעלה:

פרק ח

פסוק א
אשר בנה. ר"ל אשר השלים הבנין:

פסוק ב
והערים. ר"ל ואחר שבנה הערים וכו':
ויושב שם וכו'. (ובמ"א לא הוזכר מן הערים שנתן חירם לשלמה כ"א מן הערים שנתן שלמה לחירם וכן דרך המקרא מה שסתם זה גלה זה):

פסוק ג
וילך. אחר כל המעשים האלו הלך למלחמה על חמת צובה ונתגבר עליה וכבשה:

פסוק ד
ויבן. ואח"ז בנה תדמור וכל ערי המסכנות וכו' כי בעודו בונה בית ה' וביתו לא נתעסק בזה:

פסוק ה
ויבן את בית חורון וכו'. אף שנאמר (בדה"א) אשר שארה מבנות אפרים בנתה הערים ההם כי יתכן אשר נחרבו וחזר שלמה ובנאם או שבנאם להיות ערי מבצר מוקפות חומה וכו':

פסוק ו
כל ערי המסכנות. מלבד מה שבנה בחמת:
ואת כל ערי וכו'. ר"ל כל הדברים האלה בנאם אחר כלות בנין בית ה' וביתו:

פסוק ח
למס. ר"ל למס עובד לבנות את הבנינים האמורים:
עד היום הזה. ר"ל עד כלות כל הבנינים:

פסוק ט
ומן בני ישראל אשר וכו'. ר"ל אבל מן בני ישראל הם אשר לא נתן וכו':

פסוק י
ואלה שרי. ואלה מספר של השרים אשר היו ממונים על הנצבים מן הגרים כמ"ש (במ"א):
הרודים. הנוגשים בעם עושי המלאכה והן מן החתי וכו' הנזכרים למעלה:

פסוק יא
אשה לי. ר"ל אשה המיוחדת לי לתשמיש:
בבית דוד. ר"ל בקבוצת בתי דוד:
אשר באה. על אשר באה אליהם הארון ועם שלא באה אלא לאחת מהן חשב את כולם כמו קדשים כל שהיו סמוכים אל מקום הארון:

פסוק יב
אז. בכלות הבנין העלה עולות רק על המזבח שלפני האולם כי מעתה נאסרו הבמות:

פסוק יג
ובדבר יום ביום. ובכל דבר הבא יום ביום:
להעלות. לה' כמצות משה:
לשבתות וכו'. את כולם העלה על המזבח ההוא:

פסוק יד
ויעמד כמשפט. העמיד מחלקות הכהני' כפי החק שעשה דוד:
על משמרותם. כל משמר בזמנו:
ולשרת. בדבר השיר:
נגד הכהנים. בעת שיעבדו הם על המזבח:
לדבר יום ביומו. לשורר בכל יום שיר הקבוע בו:
והשוערים. שומרי השערים העמיד כפי מה שנחלקו מי לשער זה ומי לזה:
כי כן מצות דוד. להיות שוערים מיוחדים לכל שער ושער כמ"ש בד"ה א':

פסוק טו
מצות המלך. ממצות המלך אשר היה על הכהנים והלוים לכל דבר העבודה שמינה אותם ולשמור האוצרות:

פסוק טז
ותכן. המלאכה היתה נכונה מבלי מניעה עד היום שנגמרה:
מוסד. ר"ל מעת בנין היסוד ועד כלותו:

שלם בית ה'. כל שלמות בנין בית ה' וכפל הדבר פעמים ושלש לומר שלא היה צד מניעה ועכבה בעולם:

פסוק יז
אז. אחר כלות הבנין הלך למלחמה על עציון גבר וגו' וכבשם:

פסוק יח
יודעי ים. יודעי דרך הים ללכת בה בספינות:
אופירה. היא מקום עפרות הזהב:

פרק ט

פסוק א
לנסות. לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה לבחון חכמתו אם יוכל להגידם:
עם לבבה. אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז לחשוש שיהיה הדבר נשמע לשלמה:

פסוק ב
את כל דבריה. אשר שאלה אותו:
אשר לא הגיד לה. אשר לא יוכל להגיד לה:

פסוק ד
ומושב עבדיו. כל אחד במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ"א במקום הראוי לשירותו:
ומלבושיהם. הראוי לכל אחד לפי מה שהוא:
ומשקיו. המשרתים להשקות המסובין:
ועליתו. דרך עליתו לבית ה':
ולא היה וכו'. אמרה בלשון גוזמא לרוב התמהון:

פסוק ו
יספת. החכמה הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי:

פסוק ח
באהבת. בעבור שה' אוהב את ישראל שיתקיימו לעולם לזה העמידך למלוך בם להנהיגם במישור לפי רוב החכמה:

פסוק ט
ולא היה כבושם ההוא. בכמות רב מאד:

פסוק יא
מסלות. הוא העלייה שזכר למעלה שהיתה כעין מסלה:
לבית ה' ולבית המלך. ר"ל מזה לזה:
לשרים. למשוררים:
כהם. ברוב הגודל:
לפנים. קודם הזמן הזה:

פסוק יב
כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה:
מלבד אשר הביאה. ר"ל מלבד אשר נתן לה מעצמו זולת שאלתה מול התשורה אשר הביאה היא לשלמה:
ותהפוך. הפכה פניה והלכה לה:

פסוק יג
אשר בא. מן אופיר:

פסוק יד
לבד. חוץ הזהב הבא לו מאנשי התרים והסוחרים שהיו מביאים:

פסוק טו
שש מאות זהב. רצה לומר דינרי זהב:
יעלה. היה נכנס בו:

פסוק טז
בבית יער הלבנון. בית גדול עשה ביער הלבנון כמ"ש במלכים א:

פסוק יח
וכבש בזהב. קודם שעשו על המעלות היה עשוי כבש מזהב ודרך בו עלה המעלות לשבת על הכסא:
לכסא מאחזים. חוזר הוא על המעלות לומר שהם היו מאחזים לכסא וידות. כעין זרועות יצאו אצל מקום הישיבה להשען בהם:
אריות. עשוים מזהב:

פסוק יט
מזה ומזה. ששה מזה וששה מזה:

פסוק כ
למאומה. לכלום:

פסוק כא
הולכות תרשיש. אשר היו הולכות אל תרשיש ואחת לשלש שנים תבאנה מתרשיש ונושאות זהב וכו' (ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה ולשתי המקומות שלח אניות):

פסוק כג
מבקשים. וכו' היו חפצים לראות את פני שלמה:

פסוק כד
דבר שנה בשנה. מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בואם פעם בשנה:

פסוק כה
ארבעת אלפים אוריות. ובכ"א עמדו עשרה סוסים וז"ש במ"א ארבעים אלף אורות ור"ל ארבעים אלף סוסים עמדו באורות:
ויניחם. מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם נשארו עם המלך בירושלים:

פסוק כו
מן הנהר. היוצא מן העדן והוא תחלת המזרח:

פסוק כז
ויתן וכו'. כאבנים הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם:
אשר בשפלה. הגדלים בשפלה הרבה מאוד:

פסוק כח
ומוציאים. אנשי מצרים היו מוציאים סוסים מארצם להביא לשלמה וכן מכל הארצות:

פסוק כט
הראשונים. בראשית ימיו ובאחרית ימיו:
על דברי נתן. על הספר אשר כתב נתן הנביא ובס' נבואת אחיה ובס' חזות יעדו החוזה בספור הנבואה שנבא על ירבעם (וכל הספרים האלה אינם נמצאים אצלינו):

פסוק ל
על כל ישראל. לפי שגם דוד מלך ארבעים שנה ולא היו כולם על ישראל כי בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים על יהודה לבד לכן אמר כי שלמה מלך על כל ישראל כל ארבעים שנה:

פרק י

פסוק א

כי שכם וכו'. בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם:

פסוק ב

כשמוע. שמת שלמה:

והוא במצרים. כשעוד היה במצרים:

פסוק ג

וישלחו ויקראו לו. ללכת עמהם אל רחבעם:

פסוק ד

הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים ואמרו במשל מעול כבד ההושם על צואר הבהמה:

ועתה. הואיל ואינך בגודל מעלת אביך אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסוסים עזוב אותם והקל עולנו:

פסוק ה

עוד שלשת ימים. התעכבו עוד שלשת ימים ואח"ז שובו אלי:

פסוק ז

לטוב. לאיש טוב לדבר רכות:

ורציתם. תרצה אותם בדברי רצוי ופיוס:

והיו לך. אז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך:

פסוק ח

ויעזב. כי לא ישרה בעיניו:

גדלו אתו. יחד מקטנותם:

פסוק י

קטני. אצבעי הקטן היא עבה יותר משתי מתני אבי כאומר אני במעלה יות' מאבי ומהצורך להרבות סוס ובני בית:

פסוק יא

ועתה. הואיל וארבה סוס ובני בית עם כי אבי הכביד עליכם עול כבד הנה אני אוסיף עול כי הכל יהי' עליכם לכלכל:

יסר אתכם. למלאות די מחסורו:
בעקרבים. המכאיב יותר:

פסוק יד
אכביד. אני אכביד העול ועוד אני אוסיף עליו בכל פעם ודבר בגאוה ובגודל לבב:

פסוק טו
אל העם. אשר שאלו להקל העול:
כי היתה נסיבה. לא לגודל סכלותו לא שמע אל העם כ״א מה׳ היתה:
אל ירבעם. שימלוך הוא כמ״ש במ״א:

פסוק טז
וכל ישראל כי וכו׳. ר״ל וכל ישראל כאשר לא שמע המלך להם אז השיבו העם את המלך וכו׳:
מה לנו. ר״ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד לשנהיה עבדים לזרעו ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי:
איש לאהליך ישראל. אתם ישראל לכו כ״א לאהלו ולא תמליכו אותו:
עתה. ר״ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה:

פסוק יח
וישלח. שלח את העם להחזירם בדברי רכות:
התאמץ וכו׳. כי פחד לנפשו:

פסוק יט
עד היום הזה. ר״ל עד אשר גלו מארצם:

פרק יא

פסוק א
ובנימין. כי גם עליהם מלך על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה ליהודה ובנימין ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו בנימין עמהם כי אינם רק טפלים להם:

פסוק ג
ביהודה ובנימין. היושבים בארץ יהודה ובנימין:

פסוק ה
למצור ביהודה. בארץ יהודה בנה ערים להיות ערי מבצר להשגב בהן:

פסוק י
אשר ביהודה ובבנימין. מהם היו בנחלת יהודה ומהם בבנימין:
ערי מצורות. להיות ערי מבצר:

פסוק יא
ויחזק. חזקם בכל עת:
ואוצרות מאכל. להכין על עת המצור:

פסוק יב
להרבה מאד. בהרבה מיני חוזק:
ויהי לו וגו'. ולא עלה עליו מלך ישראל ללקחם מאתו בעבור חוזק הערים:

פסוק יג
התיצבו עליו. באו מכל גבולם להתיצב, לעמוד בארץ יהודה תחת ממשלתו:

פסוק יד
את מגרשיהם. שהיו להם בארץ עשרת השבטים:
כי הזניחם. הכריחם לעזוב עבודת המקום מלכהן לה' ולא נתנם ללכת לבה"מ ולזה עזבו את מגרשיהם והלכו ליהודה:

פסוק טו
ויעמד לו. ירבעם העמיד לעצמו כהנים ולא מבני אהרון:
לשעירים. שדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם:

פסוק טז
ואחריהם. אחרי בוא הכהנים והלוים:

פסוק יז
ויחזקו. הבאים ההם חזקו מלכות יהודה והיו ידם עמהם:
כי הלכו. הבאים ההם הלכו בדרך דוד לעבוד את ה':

פסוק יט
ותלד לו. האחת מהן:

פסוק כב
ויעמד לראש רחבעם. רחבעם העמיד לראש את אביה להיות לנגיד בכל אחיו כי חשב להמליכו אחר מותו ולזה העמידו בחייו לנגיד:

פסוק כג
ויבן. הבין בדבר מרד ופחד ממנו ולזה התחזק במה שפזר את כל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל ערי המבצר לשמרו מן המרד:
לרוב. לבל יצטרכו לשאול מאת העם:
וישאל המון נשים. להשיאם לפניו למען יתחזק במלוכה בעזר אבות הנשים:

פרק יב

פסוק ב
כי מעלו בה'. ובעון זה בא עליכם האויב:

פסוק ז
כמעט לפליטה. ר"ל פליטה מועטת:
ביד שישק. להיות נשחתים בידו:

פסוק ח
וידעו וכו'. ידעו מה טוב אם לעבוד את ה' אם לעבוד ממלכות הארצות כ"א עבדו את ה' לא היו מושלים בהם הממלכות:

פסוק יא
נושאים. להגן עליו מהאויב הבא פתאום:
והשיבום. אחרי בואו לבית המלך:

פסוק יב
בהכנעו. בעבור הכנעו שב וכו' ולא אמר להשחית בכליון גמור:
וגם ביהודה. באנשי יהודה נמצאו דברים טובים וישרים והגין עליהם זכותם:

פסוק יג
כי בן ארבעים ואחת וכו'. ועל שהיה גדול בשנים היה בו כח להתחזק:
מכל שבטי. מכל ערי שבטי ישראל:

פסוק יד
ויעש הרע. בעבור שהיתה אמו בת עכומ"ז ולמדה אותו לעשות הרע:
כי לא הכין לבו. לא חקר להשכיל לדרוש את ה' לדעת אותו כי סמך על מה שלמדתו אמו:

פסוק טו
להתיחש. ר"ל בספריהם אשר יסופר בהם זכרון היחוס:

כל הימים. המלחמות שביניהם היה כל הימים ועם כי מתחלה שב רחבעם מלהלחם בירבעם בדבר הנביא מ"מ לאחר זמן חזר להלחם עמו כל הימים עד מותו:

פרק יג

פסוק א

בשנת שמונה עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי"ז למלכו ובשנה הבאה מלך אביה שהיא בי"ח לירבעם:

פסוק ב

מיכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבישלום הנזכרת למעלה ושתי שמות היו לה ולאביה וכמוהו רבים בזה הספר:

פסוק ג

ויאסור. ראש המלחמה נקרא אוסר על כי הוא מעמיד את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן מי יאסור המלחמה (מ"א כ'):

פסוק ד

מעל להר צמרים. ר"ל במקום גבוה מן ההר:

פסוק ה

הלא לכם לדעת. ר"ל הלא כולכם יודעים:

ברית מלח. בכריתת ברית המתקיים כמלח הזה המתקיים ואינו מסריח:

פסוק ז

היה נער. ר"ל בלא אמוץ הלב כנער בשנים:

ורך לבב. הוא הפוך מן קשה הלב ור"ל שהיה מתפחד לרדת במלחמה:

ולא התחזק. לקחת המלוכה מיד ירבעם:

פסוק ח

ביד בני דוד. הנתונה ביד בני דוד:

ואתם המון רב. ר"ל ואם הבטחון הוא בעבור שאתם המון רב והלא עמכם עון עגלי הזהב ולא תוכלו לעמוד כי אתם המון רב:

פסוק ט

הדחתם. ע"י נדחו ממקומם ובאו לשבת עמדי וזה על כי לא הנחתם לבוא לשרת בבית ה':

כל הבא. כל הרוצה לחנך עצמו לעבודה:

בפר וכו'. היה לכהן לעגלי הזהב:

פסוק י
ואנחנו. אבל אנחנו ה' הוא אלהינו:

בני אהרן. המה בני אהרן:

במלאכת. המה במלאכתם המוטל עליהם לשורר בבית ה':

פסוק יא
ומקטירים. הוא חוזר על בני אהרן:

בבקר בבקר. ר"ל בכל בוקר:

ומערכת. ועורכים מערכת לחם הפנים:

ומנורת וכו'. ר"ל וזהירים הם בדבר המנורה לבער את הנרות בכל ערב:

פסוק יב
בראש. ללכת בראש המלחמה:

להריע עליכם. להעלות זכרונינו לטובה כמ"ש וכי תבואו מלחמה וכו' והרעותם וכו' ונזכרתם וכו' (במדבר י':ט'):

פסוק יג
הסב. הסתיר אנשים במארב וסיבב אנשי המארב לבוא מאחרי בני יהודה:

ויהיו. ירבעם והעם אשר עמו:

פסוק יד
המלחמה. אנשי המלחמה:

מחצרים. היו תוקעים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות:

פסוק טו
ויריעו. תרועת נצחון כי בטחו בה' שינצחו המלחמה:

נגף. הכה והחליש:

פסוק כ
ולא עצר כח. לא היה יכול להתחזק עוד בימי אביה:

וימת. ר"ל היה מנוגף ומוכנע עד כי מת בימי אסא בנו:

פסוק כא
ויתחזק. וכאשר התחזק במלוכה נשא לו נשים וכו':

פסוק כב
במדרש. בספר מדרש של הנביא עדו ונקראה כן ע"ש שבה היה נדרש ספור עניני המלכים:

פסוק כג
שקטה הארץ. נחה מן המלחמה:

פרק יד

פסוק ב
הנכר. של אלהי הנכר:
והבמות. הבתים שבהם המזבחות קרוים גם הם בשם במות:
המצבות. העשויות מאבן אחת:

פסוק ד
החמנים. הצורות העשויות לעבודת החמה:

פסוק ה
ערי מצורה. ערי מבצר:
כי שקטה. והיה לו פנאי לבנותם:

פסוק ו
עודנו וכו'. נחזק הערים בעודם לפנינו עד לא בא האויב:
דרשנו וינח לנו. על שדרשנו להי' לזה הניח לנו מסביב:

פסוק ט
בגיא צפתה למרשה. בהעמק הנראה והנשקף אל העומד במרשה:

פסוק י
אין עמך לעזר. אין הפרש עמך לעזור בין לעם רב בין למי שאין בו כח כלל:
ובשמך. בבטחון שמך:
אל יעצר עמך. אל יעצור אדם כח למולך לעכב הכח בידו להתגבר:

פסוק יב
לאין להם מחיה. עד לא נשאר להם חיות:

פסוק יג
כי היה פחד ה'. ולא עצרו כח להלחם בהם:
כי בזה רבה. ולזה התעכבו לשלול את כל הערים:

פסוק יד
אהלי מקנה. אנשי אהל מקנה:

פרק טו

פסוק ב
ויצא. יצא ממקומו ובא לפני אסא בשובו מן המלחמה:
בהיותכם. בעבור היותכם עמו לשמור דברו:

פסוק ג
ימים רבים. הנה יהיו ימי׳ רבי׳ לישראל שיעבדו ללא אלהי אמת והם בימי אחז ומנשה והדומים:
וללא כהן מורה. על הכהן להורות דרכי ה׳ כמ״ש יורו משפטיך וכו׳ (דברים לב) ואמר שהם ישאלו דבר ללא כהן הראוי להורות כ״א מאשר יבחרו הם כנביאי הבעל והדומים:
וללא תורה. לא יחפצו בתורת ה׳ אבל יחפצו ללא תורה והם דברי כהני עבודת כוכבים:

פסוק ד
וישב בצר לו. וכאשר יהיה צר לישראל ישוב אל ה׳ וכאשר יבקשהו ימצא להם:

פסוק ה
ובעתים ההם. בעוד יחזיקו במרדם:
ליוצא ולבא. בין בדרך ההליכה בין בחזרה:
הארצות. הם ארצות בני ישראל:

פסוק ו
וכתתו גוי בגוי. ילחמו יהודה עם ישראל:
הממם. ישברם ויכתתם בכל מיני צרה:

פסוק ז
ואתם. אבל אתם כאשר החילותם לאחוז בדרכי ה׳ חזקו בה ואל ירפו ידיכם ממנה לעזבה:
כי יש שכר. הרבה שכר נכון לפני המקום ליתן גמול פעולתכם:

פסוק ח
והנבואה. וכששמעו את הנבואה של עודד הנביא כי גם הוא התנבא כדברים האלה ועם שלא נזכר במקרא:
השקוצים. העבודת כוכבים המאוסים כשקצים:

ויחדש. תקנו ובנהו מחדש:

פסוק יא
מן השלל הביאו. מן השלל אשר הביאו:

פסוק יד
ובתרועה. ר"ל בקול שמחה:

פסוק טו
כי בכל לבבם. לא מהכרת מצות המלך לשיהיו עצבים בדבר:
וימצא להם. ולזה היה נמצא להם והניח להם מסביב:

פסוק טז
אם אסא. אם אביו היתה ועל שגדלתו קראה אמו:
מגבירה. מהיות עוד גבירה מושלת לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים:
אשר עשתה. על אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות לע"ג וכמו שהע"ג נקראים עצבים ע"ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ"א):
וידק. עשאה דק דק:
וישרוף בנחל קדרון. רצה לומר שרפה והשליך אפרה בנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסור בהנאה:

פסוק יז
והבמות. אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בבל מקום לזה יחשב לחטא:

פסוק יח
קדשי אביו. אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה':

פסוק יט
ומלחמה. בינו ובין מלך ישראל:
עד שנת שלשים וחמש. עד סוף שנת ל"ה למלכות אסא:

פרק טז

פסוק א
בשנת שלשים ושש. אמרו בסדר עולם המלחמה שהיתה לבעשא עם אסא היא היתה בשנת שש עשרה לאסא (כי לא חי בעשא עד ל"ו לאסא כמ"ש במ"א) ומנין ל"ו שנים

היא מעת שנחלקה מלכות בית דוד כי רחבעם מלך י״ז שנים ואביה בנו ג׳ שנים הרי נשלמו ל״ו שנים בי״ו לאסא ולפי שהיה שלמה חתן פרעה במספר ל״ו שנים כי בסוף ד׳ למלכותו נשאה ומלך מ׳ שנה לכן כהחשבון הזה נגזרה שתחלק מלכות בית דוד וראויה היתה לחזור בי״ו לאסא ועל שנשען על מלך ארם כמ״ש למטה לזה לא חזרה ומש״כ למלכות אסא ר״ל לתחלת המלכות אשר מלך בה אסא כי התחלת המלכות ההיא על שבט יהודה לבד היתה בימי רחבעם ומשם הוא ל״ו שנה:

את הרמה. מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא:

פסוק ג

ויעלה מעלי. ר״ל לך והלחם בו ויעלה מעלי:

פסוק ז

בהשענך. בעבור השענך על כן נמלט כי היו מעותדים ליפול בידך:

פסוק ח

והלובים. גם המה באו עם זרח הכושי ועם שלא נזכר למעלה:

לחיל לרוב. לקבוץ חיל לרוב ולקבוץ רכב וכו׳:

פסוק ט

עיניו משוטטות. ר״ל משגיח על כל:

להתחזק. לתת חוזק עם אשר לבבם שלם אליו לבטוח בו:

נסכלת. נעשית סכל בעבור זאת:

יש עמך מלחמות. ר״ל כבר מוכן מלחמות שילחמו עמך:

פסוק י

כי בזעף עמו. כי היה עמו בכעס על אשר דבר הדבר הזאת:

בעת ההיא. כי גברה בו הכעס ורצץ גם מהעם בכעס:

פסוק יא

וישראל. גם בד״ה של מלכי ישראל יסופר מדברי אסא:

פסוק יב

עד למעלה חליו. חולי רגליו נתגברה ועלתה עד למעלה לקדקדו:

לא דרש. להתפלל אל ה׳:

כי ברופאים. שם בטחונו ברופאים לבדם:

פסוק יד

אשר כרה לו. חפר לעצמו בחייו:

מרקחים במרקחת מעשה. מעורבבים במעשה מרקחת ר"ל בערבוב בשמים מעשה רוקח:
וישרפו לו. מטתו וכלי תשמישו כי כן הדרך לשרוף על המלכים כמ"ש ובמשרפות אבותיך המלכים (ירמיה ל"ד):

פרק יז

פסוק א
ויתחזק. עשה תחבולות להתחזק במלוכה:

פסוק ג
הראשונים. שלא חטא בהם אבל בימים האחרונים חטא בדבר אוריה ובמה שמנה את ישראל:

פסוק ד
ולא כמעשה ישראל. הם בני י' השבטים שחטאו בעבודת כוכבים:

פסוק ו
ויגבה לבו בדרכי ה'. ר"ל אף שהיה לו עושר וכבוד לא גבה לבו בעבורם כי אם במה שהלך בדרכי ה' כי כל העושר והכבוד לא נחשב לו למאומה מול דרכי ה':
ועוד הסיר. ר"ל לא סוף כל דבר שהוא בעצמו הלך בדרכי ה' אלא אף היה מכריח לזולתו:

פסוק ז
לשריו. את שריו:
לבן חיל. אל בן חיל והוא שם אדם:
ללמד. להכריחם על הלמוד כי הכהנים והלוים למדום:

פסוק ט
ועמהם ספר וכו'. ועמהם הביאו ספר תורת ה':

פסוק יא
וכסף משא. כסף הרבה אשר משאם רב:
צאן. הוא כולל אילים ותישים וכלל בתחילה ואח"ז פרט:

פסוק יב
עד למעלה. עד אשר נתרומם למעלה:

פסוק יג
ומלאכה רבה. יאמר על האומנים מחולפים עושי מלאכת חרש וחושב:

פסוק יד
ואלה. המספר הזה היה פקודתם של מספר בית אבותיהם:
שרי אלפים. השרים שהיו על קבוצת אלפים:

פסוק טו
ועל ידו. סמוך לו במעלה אחריו:

פסוק טז
המתנדב לה'. דרכו היה להתנדב לה' נדבות מרובות:
גבור חיל. ר"ל כ"א מהם היה גבור חיל:

פסוק יט
המשרתים את המלך. אשר היו עמו בתמידות בירושלים:

פרק יח

פסוק א
ויתחתן לאחאב. כי יהורם בנו לקח את בת אחאב לאשה:

פסוק ב
לקץ שנים. לסוף כמה שנים מעת החתון ולא פירש כמה:
ויסיתהו. הסית ופיתה אותו:
לעלות. להלחם עליה:

פסוק ג
כמוני כמוך. כמו שתלך אתה אלך כן גם אני:
ועמך במלחמה. ויעלו עמך במלחמה:

פסוק ד
דרש נא כיום. ר"ל אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא:

פסוק ה
הנביאים. נביאי הבעל:
ויתן האלהים. בפני יהושפט אמרו בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה':

פסוק ו
האין פה וכו'. ר"ל וכי כולם הרגם איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' וארז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה':

פסוק ז
לדרוש. אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו:
אל יאמר וכו'. כי את אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר:

פסוק ח
אל סריס. אל שר אחד משריו:
מהר. אמור למיכיהו שיבא מהר:

פסוק ט
בגדים. ר"ל בגדי מלוכה:
בגורן פתח. בהגורן העומד מול פתח השער:

פסוק י
צדקיה. הוא היה מנביאי הבעל:
באלה. ר"ל תחזק להתגבר עליהם כאלו תנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה' לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה:

פסוק יב
פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם לטובה:

פסוק יד
עלו והצליחו. מעצמו אמר לו בברכה הלואי שתצליחו וימסרם ה' בידכם או שאמר בלעג והתול כסגנון נביאי הבעל:

פסוק טו
עד כמה פעמים. ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ"א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בברכה ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלו והצליחו השכיל לדעת שאין זה דבר ה' והיה מסתפק אם אמר בלעג אם אמר בברכה:

פסוק טז
ראיתי. במראה הנבואה:
נפצים. מפוזרים אלו מאלו:
אין להן רועה. להנהיגם יחד:
לא אדונים לאלה. ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום:

פסוק יז
הלא אמרתי וכו'. ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא:

פסוק יח
לכן. ר"ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי:
על ימינו ושמאלו. ארז"ל על ימינו רמז להמלמדים זכות ושמאלו להמלמדים חובה:

פסוק יט
מי יפתה. על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן בדרך מנהגי בני אדם):
ויאמר. כ"א אמר דברו:
זה אמר ככה. ר"ל באופן זה יפותה:

פסוק כ
הרוח. ארז"ל רוחו של נבות היזרעאלי:

פסוק כא
והייתי לרוח שקר. ר"ל אני אדבר שקר בפי נביאיו להבטיחו על ההצלחה:
תפתה וגם תוכל. בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה ניסת וילך למלחמה:
צא ועשה כן. חזר לזרזו על הדבר:

פסוק כב
הנה נתן ה'. ר"ל בהשגחה בא הדבר:
וה' דבר. אבל ה' דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה':

פסוק כד
הנך רואה. ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה:

פסוק כה
והשיבהו. אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם:

פסוק כו
לחם לחץ. ר"ל בדוחק רק כדי החיות נפשו:

פסוק כז
לא דבר ה' בי. ר"ל אז תאמר שמלבי אדבר ולא מה':
ויאמר. אמר דברו להשמיע לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם:

פסוק כט
התחפש ובא. ר"ל לי ראוי להתחפש ולבא במלחמה אתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו בי אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כ"א עלי ולא על זולת ואף שלא האמין להנביא מ"מ חשש לדבריו:

פסוק לא
מלך ישראל הוא. על כי ראוהו בלבוש מלכות:
ויזעק. לאנשיו לבא לעזרו:
וה' עזרו. לא אנשיו עזרוהו כ"א ה' במה שהסית אותם להרף ממנו:

פסוק לב
ויהי כראות וכו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו מזה ידעו שאין זה מלך ישראל:

פסוק לג
לתמו. בתמימות שלא נתכוין לאחאב שהרי לא היה ניכר:
בין הדבקים ובין השריון. השריון הזה מעשהו מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ"ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז) ועשויים הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרוים דבקים כי המה דבוקים בהשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב השריון ונתחב בהגוף:
לרכב. הוא המוליך את הרכב:
הפוך ידך. לשוב לאחור:
החליתי. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכולם וינוסו מן המלחמה:

פסוק לד
ותעל. המלחמה עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה:
היה מעמיד. בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם:
לעת בא השמש. כאשר שקעה השמש:

פרק יט

פסוק ב
אל פניו. לקראתו:

הלרשע לעזור. היתכן שהלכת לעזור לרשע והוא אחאב:
ובזאת. ובעבור זאת יש עליך קצף מה':

פסוק ג
אבל דברים טובים. ר"ל אבל מ"מ לא יעזבך כי נמצאו עמך דברים טובים המגינים עליך:

פסוק ד
וישב יהושפט בירושלים. ר"ל נמנע מעתה לבוא לבית אחאב:
וישב ויצא. ר"ל הלך פעם בפעם בין העם:

פסוק ו
ראו מה אתם עושים. ר"ל מאד הסתכלו במעשה המשפט:
כי לא לאדם. אין המשפט מצות אדם לשתוכלו לכחש ולומר לפניו כן היה הדעת נוטה ולא במעל יצא המשפט מעוקל:
כי להי'. ויודע הוא אם נעשה במעל אם בטעות הדעת:
ועמכם. ה' עמכם בדבר המשפט לדעת תעלומות לב:

פסוק ז
ועתה. הואיל והכל ידוע לפניו יהי פחדו עליכם:
שמרו ועשו. כתורה וכמצוה:
כי אין עם ה' וכו'. אין חפצו במעשה העולה לעול את המשפט ולשאת פניו במשפט ולקחת שוחד ענש יענש עליהם:

פסוק ח
לישראל. של בני ישראל:
למשפט ה'. לשפוט משפט ה' בדבר המצות:
ולריב. בדבר שבין אדם לחברו:
וישובו. יהושפט ואשר עמו שבו אל ירושלים אחר שהעמיד שופטים בארץ (ואף ששב לירושלים עד לא העמיד בה שופטים מ"מ סמך העמדת השופטים בירושלים להעמדת השופטים בכל הארץ ואח"ז אמר ששב לירושלים עם ששב מקודם):

פסוק ט
עליהם. על שופטי ירושלים:
כה תעשון ביראת וכו'. כן תעשו את דבר המשפט עשו אותה ביראת ה' וכו':

פסוק י
וכל ריב. כאשר יהיו שופטי הערים חולקין בדבר מה ויבואו לשאול את פיכם:

בין דם לדם. בין יהיו מחולקים בדבר משפט רציחה אם הוא דם מזיד או לשוגג יחשב:
בין תורה למצוה. רוצה לומר בין בדבר הוראה באחת ממצות ה' שבין אדם למקום:
לחקים. הם המצות שהמה כחק מבלי טעם:
ולמשפטים. בדברים שבין אדם לחבירו:
והזהרתם אותם. לעשות כמו שתאמרון אתם:
ולא יאשמו לה'. לעשות כמו שאמרו הם:
והיה קצף עליכם. אם לא הזהרתם אותם:
ועל אחיכם. על שעמדו בדבריהם:
כה תעשון. להזהירם בדבר:
ולא תאשמו. הואיל ועשיתם את שלכם והם אם ישמעו ואם יחדלו:

פסוק יא
אמריהו. יתכן שהוא עזריה הנזכר (בדה"א ה') ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות:
הראש עליכם. אשר הוא הראש עליכם הוא יהיה לכל דבר ה' וכל דבר הקשה מכם תביאו אליו:
לכל דבר המלך. את פיו תשאלו בכל דבר הנוגע בחק המלוכה:
לפניכם. מזומנים לפניכם לכל אשר תצום להכריח את העם על המשפט:
עם הטוב. עם העושה הטוב והישר בעיני ה':

פרק כ

פסוק א
מהעמונים. שם אומה נקראת ע"ש מקומה וכן נאמר ויתנו העמונים מנחה לעזיהו (לקמן כ"ו) ואולי הוא הפוך מן המעונים שזכר שם ובמדרש אמר שהם עמלקים והם בני שעיר האמור למטה וקראם עמונים כי התנכרו ולבשו בגדי עמונים שלא יכירום בני ישראל כי כל בני אדום בכללם היו תחת ממשלת יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט:

פסוק ב
מעבר לים. הוא ים המלח:
מארם. בדרך מהלכם באו מעבר ארם:
והנם. והנה הם עתה בחצצון תמר:

פסוק ג
את פניו. ר"ל שם בטחונו לדרוש ה':

פסוק ד
ויקבצו יהודה. מיושבי ירושלים:

פסוק ה
החצר החדשה. אולי תקנו אותה וחדשו הבנין:

פסוק ו
ואין עמך. אין מי להתיצב ולעמוד למולך:

פסוק ז
הורשת. גרשת אותם:
ותתנה וכו'. לעולם כאומר והנה מדרך הנותן מתנה לעולם לעזור להמקבל להשאר בידו:

פסוק ח
לאמר. ר"ל כי אמרו ע"י יהיו נושעים וכמ"ש במקרא של אחריו:

פסוק ט
שפוט. משפט פורעניות:
ולפניך. ר"ל והמידה ההיא הלא תהיה לפניך כי שמך בבית הזה:

פסוק י
לבא בהם. לרשת את ארצם:

פסוק יא
והנה הם גומלים. ר"ל והנה ראה הגמול שמשלמים לנו לגרשנו וכו' וכי הוא הגמול הראוי:

פסוק יב
מה נעשה. להנצל מידם:
כי עליך עינינו. אלא עינינו עליך להצילנו מידם:

פסוק יג
לפני ה'. לפני בית ה':

פסוק יד
בתוך הקהל. בעמדו בתוך הקהל:

פסוק טו
לא לכם המלחמה. לא עליכם ללחום עמהם כי ה' ילחם לכם:

פסוק טז
הנם עולים. עתה עולים הם במקום שעולים בה אל הציץ והוא שם מקום:

ומצאתם. למחר תמצאו אותם בסוף הנחל לפני מדבר ירואל ונתן להם אות למען יחזק לבבם:

פסוק יז
בזאת. בהמלחמה הזאת:
התיצבו. עמדו ועל תתגרו בם מלחמה ולזרז כפל הדבר:

פסוק יח
ויקוד. כפה הקדקד והשתחוה על פניו ארצה לפני ה':

פסוק יט
להלל לה'. על בשורת התשועה:
למעלה. ר"ל גדול מאוד:

פסוק כ
ותאמנו. ותתקיימו כמו והיה אמונת עתיך (ישעיהו ל"ג:ו'):

פסוק כא
אל העם. את העם:
להדרת קדש. על המקום ב"ה יאמר שהוא מהודר ומפואר בקדושה:
ובצאת. בעת שיצאו לפני החלוץ ישוררו ויהללו ויהיו אומרים הודו וכו':

פסוק כב
נתן ה' מארבים. נתן בלב אנשים לארוב עליהם ולהכות בהם:
וינגפו. הוכו מן האורבים ונחלשו:

פסוק כג
על ישבי הר שעיר. כי חשבו שבני המארב הם מאנשיהם:
ביושבי שעיר. להשמיד את כולם:
עזרו איש ברעהו. האחד עזר את חברו להיות משחית את הבא כנגדו להלחם בו ואח"ז בא אחר לעזור לאחד מהם להשחית את השני וכן היה הולך וחוזר עד כלותם:

פסוק כד
על המצפה. על המקום שצופים בה אל המדבר מקום המחנה ההיא:
ואין פליטה. לא נשאר בהם שארית:

פסוק כה
ופגרים. ר"ל מצאום פגרים מתים ואין מי מוחה מלקחת:
וינצלו להם. עשו המקום ריק לקחת הכל לעצמם:

לאין משא. עד שלא יוכלו לשאתם מגודל הרבוי:

פסוק כו
לעמק ברכה. אמר ע"ש סופו שקראו לה עמק ברכה:

פסוק כז
מאויביהם. במה שעזרם מאויביהם:

פסוק ל
ותשקוט מלכות יהושפט. לא היה מי מערער על מלכותו:

פסוק לא
וימלוך יהושפט. ר"ל קבלו מלכותו באהבה בראותם הצלחתו:

פסוק לב
לעשות הישר. ר"ל בזה הלך בדרכי אביו לעשות הישר כמוהו אבל לא הלך בדרכו מה שלא בטח בה':

פסוק לג
הבמות. הנעשים לה' ואסורים הם משנבנה הבית:
ועוד העם לא הכינו. ורק הוא לבד הכין לבו לה':

פסוק לד
אשר העלה. ספורי יהושפט העלה במכתב על ספר דברי הימים של מלכי ישראל:

פסוק לה
הוא הרשיע לעשות. אף כי אחזיה הרשיע לעשות הרע לא נמנע יהושפט מלהתחבר עמו:

פסוק לו
ויחברהו עמו. יהושפט חיבר את אחזיה להיות עמו לעשות יחד אניות וכו':

פסוק לז
בהתחברך. בעבור התחברך עם אחזיה פרץ ה' וכו' ר"ל תבוא פרצה ושבר במעשיך ולא תצלח בהם:
ולא עצרו. לא עכבו אצלם הכח להתחזק ללכת עד תרשיש ובמ"א נאמר בענין אחר ואולי הנאמר שם היה בפעם אחר:

פרק כא

פסוק ד
ויהרוג וכו'. לבל יהיו מערערים על המלוכה:
משרי ישראל. אותם שהיו ידם עם אחיו:

פסוק ז
ולא אבה ה' להשחית. אף שהיו ראוים להשחתה:
ניר. כמו נר ור"ל מלוכה כי המלך משפיע ומאיר כנר:

פסוק ח
וימליכו. כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי יהודה:

פסוק ט
ויעברו. אל ארץ אדום:
ויהי קם לילה. כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בפומבי:
הסובב אליו. הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה:

פסוק י
אז. בעת ההיא פשעה גם לבנה וידמה שהיתה מארץ יהודה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה:
כי עזב את ה'. ובא עליו מצד העונש:

פסוק יא
עשה במות. לע"ג:
ויזן. הסיתם לזנות אחר הע"ג:
וידח. הדיחם מעבודת ה':

פסוק יב
מכתב. אגרת כתובה ועם שהיתה אחר שעלה בסערה השמים כי נגלה לאחד מהנביאים ושם הדברים האלה בפיו וצוהו לכתבו בספר ולהביא אליו:
לאמר. ובזה נאמר בה כה אמר ה' וכו':

פסוק יג
כהזנות וכו'. כמו שזנו הם אחר הע"ג:

פסוק טו
ואתה בחליים. ואתה תהיה בחליים רבים:

ימים על ימים. בכל יום ויום:

פסוק טז
על יד. הסמוכים לארץ כוש:

פסוק יז
ויבקעו. בקעו חומת העיר ועלו בה:
יהואחז. הוא אחזיהו בהפוך אותיות:

פסוק יח
לחלי לאין מרפא. חולי אנושה עד לא מצאה רפואה אף לפי שעה:

פסוק יט
ויהי לימים מימים. החולי ההוא היי לו מתחלת השנה עד סופה מבלי הפסק:
וכעת. וכאשר בא עת יציאת הקץ של שתי שנים עם חליו במכאוב החולי יצאו מעיו אל החוץ מכל וכל:
בתחלואים רעים. אחר שעבר עליו תחלואים רעים מת:
ולא עשו וכו'. לשרוף עליו מטתו וכלי תשמישו כדרך ששורפין על המלכים:

פסוק כ
וילך. הלך מן העולם בלא חמדה כי כל ימי חייו לא היה לו קורת רוח למלאות חמדתו כי היה מעונה ומדוכא:

פרק כב

פסוק א
הבא בערבים. הבא מערבים אל מחנה פלשתים להלחם ביהורם כמה שכתוב למעלה:

פסוק ב
בן ארבעים ושתים שנה. שנויה בסדר עולם שהמנין הזה הוא לצמיתת מלכות עמרי על כל ישראל אשר היתה ע"י שנשא יהושפט את בתו לאשה כמ"ש שם ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל ובעבור היות אחזיה מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל על ידי יהוא ולזה תלה מלכותו בצמיתת מלכות עמרי:
בת עמרי. ולמעלה נאמר שיהורם אביו נשא בת אחאב ויהושפט אבי אביו נשא בת עמרי ויתכן שעמרי גדלה ונקראת בתו אף כי בני בנים הם הבנים:

פסוק ד
למשחית לו. וכאומר עצתם לא היו לטובתו כ"א להשחיתו:

פסוק ה
גם בעצתם הלך. הם היו מייעצים אותו וגם הוא הלך בעצתם ושמע להם:

פסוק ו
כי המכים. הוא מקרא קצר וכאלו אמר כי כאבו לו המכים וכו' ולזה הי' צריך לרפואה:
ועזריהו. הוא אחזיה ולמעלה קראו יהואחז ובשלש השמות הי' נקרא:
ירד לראות. ר"ל לבקרו בחליו:

פסוק ז
ומאלהים היתה. מה' באה רמיסת אחזיה ולזה נחן בלבו לבוא אל יורם ומזה באה לו המיתה:

פסוק ח
כהשפט. כאשר עשה משפט מות לבית אחאב:
משרתים לאחזיהו. אשר היו משרתים לאחזיה:

פסוק ט
והוא מתחבא. בעת שבקשוהו היה מתחבא בשומרון ומצאו שם:
ויקברהו. צוה להוליכו לירושלים לקברו בקבר הראוי לו כמ"ש במ"ב כי אמרו וכו' ובעבור כבוד אביו ראוי לקבר בדרך כבוד:
בן יהושפט. בן יהורם בנו היה אבל בן הבן יחשב לבן:
ואין וכו'. לא נשאר מי מבית אחזיה לעכב הכח אצלו להתחזק במלוכה כי כל זרע הממלכה היו קטנים:

פסוק י
ותדבר. הביאה עליהם הדבר כי האכילה אותם דבר ארסי וכדומה:
לבית יהודה. של בית יהודה:

פסוק יא
בת המלך. בת יהורם היתה אחות אחזיה:
בחדר המטות. שהי' בבה"מ:
יהוידע הכהן. יתכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות:
כי הוא וכו'. ולזה חמלה על בנו:
מפני עתליה. מוסב על ותסתירהו לומר ההסתרה היה מפני עתליה:

פסוק יב
ויהי אתם. יואש היה עם יהושבעת ובעלה בבית האלהים כי יהוידע בעלה היה כ"ג והתמידו לשבת בב"המ:

פרק כג

פסוק א
עמו בברית. לקחם עמו בברית להיות ידם עמו להמליך את יואש:

פסוק ג
עם המלך. להיות בעזרתו:
ויאמר. יהוידע הכהן אמר להם הנה בן המלך ראוי למלוך כאשר דבר ה' וכו':

פסוק ד
השלישית. חלק שליש:
באי השבת. כי משמרות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים וקרוים המה באי השבת ואמר להם השלישית מכם ר"ל חלק שליש משומרי המלך יהיו מאנשי באי השבת מן הכהנים ומן הלוים:
לשוערי הספים. ר"ל במספר שליש ישמרו שערי הספים אולם לא באי השבת היו שומרים שם כי מקום משמרתם היה משמרת בית המלך כמ"ש במ"ב:

פסוק ה
והשלישית. משומרי המלך יהיו שומרים בבית המלך אחר שיבא המלך אל ביתו והשלישית. שני השלישים היו מיוצאי השבת כמ"ש במ"ב וזהו לפי שיוצאי השבת המה פנוים מעבודה כי באי השבת באו במקומם:
בשער היסוד. ישמרו בשער היסוד והוא שער המזרחי שהוא מקום התחלת הקדושה כמו היסוד שהוא התחלת הבנין:
וכל העם. מבני ישראל ישמרו בחצרות בית ה':

פסוק ו
בית ה'. הוא ההיכל:
והמשרתים ללוים. משרתי הבית מן הלוים:
ישמרו וכו'. לבל יקרבו לגשת אל המקום האסור להם:

פסוק ז
וכליו. כלי זיינו:

והבא. איש זר הבא שמה יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך:
בבואו. אל הבית ובצאתו ממנה:

פסוק ח

איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו:
כי לא פטר וכו'. לא נתן רשות למשמרת יוצאי השבת ללכת לבתיהם כדרכם תמיד אבל הטיל עליהם החיוב להתעכב עוד:

פסוק ט

אשר למלך דויד. אשר המה למלך דויד שעשאם הוא:
בית האלהים. בבית האלהים:

פסוק י

ואיש. וכל איש חרבו בידו:
למזבח. לפני המזבח וההיכל:

פסוק יא

ויוציאו. ממקום מחבואו:
הנזר. כתר מלכות:
העדות. היא התורה הנקראת עדות ותלו אותה בזרועו וכמ"ש רז"ל בס"ת היתירה של מלך, או הוא מלשון עדי וקשוט ור"ל קשטו אותו בעדי מלוכה מאבני יקר:

פסוק יב

קול העם הרצים. קול מרוצת העם וקול המהללים את המלך:

פסוק יג

על עמודו. על המקום המיוחד למלך לעמוד שם:
במבוא. במקום שבאים בה לעזרה:
ומוריעים. מלמדים דעת זה לזה איך להלל:
קשר קשר. מרד יש כאן וכפלה דבריה כדרך החרד:

פסוק יד

ויוצא. מבית ה':
פקודי החיל. הממונים על החיל:
הוציאוה אל מבית השדרות. ר"ל הוציאו אותה מחוץ לבה"מ אולם תלך אל מבית השדרות ר"ל מבפנים למערכת השומרים לבל תמלט:
והבא אחריה. להיות בעזרתה דתו להמית בחרב:

כי אמר וכו'. ולזה לא הרגוה מיד:

פסוק טו
וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה' ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה:

פסוק טז
בינו וכו'. רצה לומר כולם קבלו עליהם בברית להיות לעם לה' ולעבדו:

פסוק יח
וישם וכו'. עשה ממונים בבית ה' כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים:
ביד הכהנים. המינוי הזה מסר ביד הכהנים בני לוי כפי אשר חלק דוד לממונים על בית ה' להעלות עולות בזמנם:
על ידי דויד. בשיר הנעשה על ידי דוד מה שתקן הוא:

פסוק יט
השוערים. הממונים לשמור שערי המקדש:
ולא יבוא. לשמור שלא יבא בהם הטמא לכל דבר ממיני הטומאות:

פסוק כא
והעיר שקטה. לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי את עתליהו המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה:

פרק כד

פסוק ד
לחדש. לתקנו ולבנות מה מחדש:

פסוק ה
מדי שנה בשנה. להוצאות התקון הצריך בכל שנה ושנה:
תמהרו לדבר. לכו מהרה וקבצו הכסף:

פסוק ו
מדוע לא דרשת. כאומר היה לך לדרוש עליהם אם ממהרים הם להביא מיהודה וכו':
את משאת משה. במ"ב מפורש שלשה כספים והם מחצית השקל המוטל על כל איש מישראל ומי שהעריך עצמו או זולתו ומי שהקדיש מה לבדק הבית וכולם קרואים משאת משה ר"ל התשורה שצוה משה להביא:
והקהל לישראל. ר"ל ומה שהיה מדרך הקהל מישראל להביא מאז לאוהל העדות:

פסוק ז
בניה. שהיו לה מאיש אחר הם פרצו את בית האלהים אם כן מהצורך לתקן וגם כסף הקדשים שהיה בבית ה' עשו לבעלים ואפס א"כ הכסף ולכן מהצורך לקבץ כסף מאת הקהל על צורך התקון:

פסוק ח
חוצה. בהעבר שכלפי החוץ:

פסוק ט
ויתנו קול. ר"ל הכריזו ברבים:
על ישראל. מה שצוה על ישראל בהיותם במדבר והם הכספים האמורים למעלה:

פסוק י
וישמחו. ר"ל הביאו הכסף בשמחה:
עד לכלה. ר"ל הביאו יום יום עד שכלו כולם להביא איש לא נעדר:

פסוק יא
ויהי בעת יביא וכו'. בעת שהביאו את הארון אל תוך הבית בפקודת המלך אשר ביד הלוים וכאשר ראו את הכסף רב בו כי משקלו כבד אז בא סופר המלך וכו':
ויערו. שפכו הכסף מן הארון:
ליום ביום. כי מצות המלך היה להביאו בכל לילה מן החוץ אל תוך הבית וכאשר ראו שרב הכסף אז שפכו הכסף ממנו:

פסוק יב
אל עושה מלאכת וכו'. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדרז"ל נקראים אדרכלין:
ויהי שוכרים. והם יהיו שוכרים חוצבי אבן וחרשי עץ:
לחרשי ברזל. גם יהיו שוכרים את חרשי הברזל ונחשת:

פסוק יג
ויעשו וכו'. עשו מה שעליהם לעשות:
ותעל וכו'. בידם על ידם עלתה חזוק למלאכת התקון:
על מתכנתו. על כנו ובסיסו ור"ל שתקנו את כל הצריך לתקן:

פסוק יד
וככלותם. לחזק את כל בית ה':
וכלי זהב. ושאר כלי זהב וכסף:

תמיד. הם התמידין שבכל יום בבוקר ובערב:

פסוק טז

בישראל. במה שהעמיד להם מלך מזרע דוד:

ועם האלהים. במה שקרב את ישראל לעבודת המקום:

וביתו. במה שהעמיד בה הממונים:

פסוק יז

וישתחוו למלך. ארז"ל שעשאוהו אלוה באמרם אליו הנה נאמר והזר הקרב יומת (במדבר י"ח:ז') ואתה היית בבה"מ ששה שנים ועודך חי ומהראוי לעבוד אותך עבודת אלהות:

אז שמע המלך. קבל דבריהם:

פסוק יח

ויעזבו וכו'. ונמשך מזה שעזבו את בית ה' ועבדו האשרים:

באשמתם זאת. בעבור אשמתם זאת:

פסוק יט

ויעידו בם. התרו בם ע"ש שדרך המתרה להתרות בעדים למען לא יכחש בדבר:

ולא האזינו. לא הטו אוזן לשמוע:

פסוק כ

מעל לעם. במקום גבוה מכל העם למען ישמעו כולם:

פסוק כא

במצות המלך. הוא צוה לרגמו באבן:

פסוק כב

החסד אשר עשה. אשר הצילו מן המיתה והמליכו על ישראל:

ירא ה'. שעל חנם הורגים אותי וידרוש מהם את דמי לקחת נקמתי:

פסוק כג

לתקופת השנה. ר"ל כאשר הקיפה החמה לבא אל הנקודה ההיא בעצמה שעמדה בעת שנהרג:

מעם. ר"ל מן העם כי עזבו את העם והשחיתו את השרים לבד להראותם שבא בעונש על אשר השתחוו למלך:

פסוק כד
כי במצער. ר"ל נראה הדבר שבא בעונש ובהשגחה כי בא ארם באנשים מעטים ובני יהודה היו חיל רב ועכ"ז נפלו בידם:
עשו שפטים. עשו בו דין משפט יסורין:

פסוק כה
ובלכתם. ובעת שהלכו הארמים ממנו ולא על שחמלו עליו רק כי עזבוהו חולה בחלים רבים כי עשו בו מה שמצאה ידם:
התקשרו. בעת ההיא התקשרו עליו עבדיו בעבור נקמת דמי בני יהוידע ועם שרק זכריהו נהרג אמר בני וכן ובני דן חושים (בראשית מ"ו:כ"ג):

פסוק כז
ובניו. זכרון ספור בניו:
ירב המשא עליו. ומה שרבה עליו המשא רוצה לומר מרבית הנבואות שנבאו עליו הנביאים:
ויסוד. ספור יסוד בית האלהים אשר חיזק ותיקן:
על מדרש. הספר של דברי הימים מהמלכים נקרא מדרש כי בו נדרש ספורי ענייני המלכים והקורות:

פרק כה

פסוק ד
ככתוב. כי עשה ככתוב בתורה ולתוספת ביאור אמר בספר משה:
על בנים. בעבור עון הבנים:
איש בחטאו ימותו. ר"ל כל המתים המה כל איש בחטאו ולא בחטא זולתו:

פסוק ה
לבית אבות וכו'. לכל בית אב לבד ולכל שר אלף ומאה עם אנשיו לבד:

פסוק ז
כל בני אפרים. מלכות עשרת השבטים קרויה על שם אפרים על כי ירבעם המלך הראשון שעליהם היה מבני אפרים:

פסוק ח
כי אם בוא אתה. בוא למלחמה לבד ולא עמהם:

יכשילך. ר"ל פן יכשילך ומענינו תבין חסרונו ור"ל אם יבואו עמך צבא ישראל פן יכשילך האלהים לפני האויב:

פסוק ט

ומה לעשות. ר"ל וכי אפסיד הכסף הלא לא יחזירו לי:

יש לה' וכו'. וימלא חסרונך ממקום אחר:

פסוק י

ויבדילם. מבין אנשי יהודה:

ויחר אפם. כי לבזיון יחשב להם:

פסוק יב

נבקעו. נבקע כריסם:

פסוק טו

אשר לא הצילו. ונראה א"כ שלא אלהים המה:

פסוק טז

הליועץ. וכי מי מינה אותך יועץ למלך:

חדל לך. מדברך אלה:

למה יכוך. מי מאנשי:

כי יעץ אלהים. יעץ את עצמו:

פסוק יז

נתראה פנים. כאומר אין זה גבורה מה שבאו אנשיך פתאום והכו בעמי אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי:

פסוק יח

החוח. המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אומר אף אם דברת לשלום לכלימה יחשב לי להתחבר עמך מכ"ש לרדת עמך במלחמה:

ותרמוס. על אשר נשאו לבו לדבר כזאת ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו:

פסוק יט

אמרת הנה הכית וכו'. ולדבר גבורה יחשב אצלך ולזה נתגאית ורוצה אתה להרבות כבודך בהלחמך עמדי:

עתה. הואיל וקנית כבוד מה בנצחון אדום שב בביתך ותשאר בכבודך:

למה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך:

פסוק כ
למען תתם. את אמציה ועמו ביד מלך ישראל:

פסוק כא
ויתראו פנים. ר"ל נלחמו פנים בפנים:

פסוק כג
משער אפרים. התחיל לפרוץ מן השער הנקרא שער אפרים ופרץ עד השער הנקרא שער הפונה והיה באורך ת' אמה:

פסוק כד
וכל הזהב. רוצה לומר ולקח את כל הזהב וכו' ומענינו תבין חסרונו:
עם עובד אדום. עם כל הנמצא בבית עובד אדום כי בהיות הארון שם בימי דוד היה בביתו אוצרות הקדשים ונשארו שמה אף אחר שנלקח הארון משם:
בני התערובות. הם בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו האבות:

פסוק כז
ומעת וכו'. ויקשרו מעת ההיא התחילו לקשור עליו ולמרוד בו:

פסוק כח
בעיר יהודה. ר"ל בהעיר המיוחדת אשר ביהודה והיא עיר ציון:

פרק כו

פסוק ב
הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה. כי שלמה כבשה מאדום כמ"ש אז הלך שלמה וכו' ואל אילות (לעי' ח') ובני אדום חזרו ולקחו אותה מיהודה וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזיהו בנה את חומתה להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיקה בשלהם:
אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עוזיה ועשאה עיר מבצר:

פסוק ד
ויעש הישר וכו'. בכל וכו' ר"ל בדבר הישר עשה כאביו ולא בדבר מה שלא טוב עשה:

פסוק ה
ויהי לדרוש אלהים. היה דרכו לדרוש אלהים:
המבין בראות האלהים. היה בעל בינה להבין נפלאות במראות הנבואה הבאה מאלהים:

פסוק ח
העמונים. אולי הם המעונים שזכר והוא הפוך:
וילך שמו. פרסום שמו הלך עד שבא אל מצרים:
עד למעלה. ר"ל גדול מאד:

פסוק ט
ויחזקם. בכל פעם חיזק את המגדלים ההם:

פסוק י
ויחצב בורות. החופר במקום אבנים קרוי חוצב בלשון מקרא:
כי מקנה רב. והיה צריך לבורות רבים להשקות המקנה:
ובשפלה ובמישור. מהם רועים בשפלה ומהם במישור:
כי אוהב אדמה. אוהב היה לעסוק בעבודת אדמה:

פסוק יא
במספר פקודתם. במספר מנינם הנמסר ביד יעיאל וכו':
על יד חנניהו. הוא היה מוסר בידם המספר:

פסוק יב
לגבורי חיל. של גבורי החיל:

פסוק יג
ועל ידם. הנתינים בידם ותחת ממשלתם:
בכח חיל. הוא כפל ענין במ"ש ויורה על רב הכח:

פסוק יד
ולאבני קלעים. הכלים הנצרכים לאבני הקלע:

פסוק טו
חשבונות. מעשה אומנות הבאה ע"י מחשבה ועיון רב ולתוספות ביאור אמר מחשבת חושב ר"ל הנעשה במחשבת של החושב והוא הרגיל במחשבת העיון:
להיות על המגדלים. מעש' האומנות ההם עשה לשומם על המגדלים לירות בהם בחצים ובאבנים:
כי הפליא. עשה דבריי נפלאים להיות נעזר בהם עד כי נתחזק על ידיהם:

פסוק טז
עד להשחית. עד כי נשחת להרשיע בעבור רוב גובה הלב:

פסוק יח
לא לך. לא הותר לך להקטיר:
כי מעלת. כי פשעת בזה:
ולא לך לכבוד. ר"ל לא כמו שתחשוב אתה שיהא לך בהקטרה זו כבוד מה' כי לא כן הוא:

פסוק יט
ויזעף. על שמיחה בו:
ובידו מקטרת. וכבר היה בידו המחתה ובו הקטורת:
ובזעפו. ובעת זעפו פרחה הצרעת במצחו ולפי שהצרעת לבנה הוא כמ"ש ואם בהרת לבנה הוא (ויקרא י"ג:ד') לזה אמר לשון זריחה כי מבהיק בעבור הלובן:
מעל. בעמדו מעל המזבח:

פסוק כ
ויבהילוהו. הוציאוהו משם בבהלה ומהירות:
נדחף לצאת. מעצמו היה נדחף לצאת מהר בי ראה שה' נגעו ובעונש בא:

פסוק כא
בית החפשית. בבית החפשית רצה לומר עזב הנהגת המלוכה והיה חפשי מן העמל וכמ"ש רז"ל שהמלכות לעבדות יחשב לפי רב העמל:
כי נגזר. כי נכרת מלבוא לבית ה' בעבור טומאת צרעתו לזה עזב גם הנהגת המלוכה:
על בית המלך. היה ממונה על בית המלך להיות שופט משפט העם תחת המלך:

פסוק כג
בשדה הקבורה. ולא במערה של קבררת המלכים:
מצורע הוא. ואין מהראוי א"כ לקוברו במערה עם המלכים:

פרק כז

פסוק ב
ככל אשר עשה. ר"ל בדבר הישר עשה כאביו רק לא בדבר המעל ולא בא אל ההיכל ולהקטיר כמו שבא אביו:
ועוד העם. ר"ל עם כי יותם היה צדיק גמור עכ"ז היו העם משחיתים דרכיהם ולא למדו מדרכיו:

פסוק ג
הוא בנה. ר"ל בנה עליו בנין גבוה או שנפל וחזר הוא ובנהו מחדש:

פסוק ה
ושעורים עשרת אלפים. מוסב הוא על כורים:

פרק כח

פסוק ג
ויבער את בניו. היא עבודת המולך:

פסוק ו
בעזבם. בעבור עזבם ובעונש בא:

פסוק ח
בנים ובנות. ר"ל קטנים וקטנות:

פסוק ט
לפני הצבא. לקראת הצבא:
בחמת ה'. בעבור שבערה חמת ה' על יהודה לזה נתנם בידכם ולא בעבור זכותכם:
בזעף. בכעס רב וגדול עד שהגיע אל השמים לרוב גדלו והוא מלשון מליצה וכאומר והנה בזה קבלו די גמולם:

פסוק י
ועתה. הואיל וקבלו די הגמול וכי מהראוי לכבשם עוד לעבדים ולשפחות:
הלא רק אתם. ר"ל השביה ההיא לא לטובה לכם הבאתם עמכם רק אתם מביאים עמכם אשמות ופשעים:

פסוק יא
כי חרון. כי פן יהיה חרון אף ה' עליכם:

פסוק יב
על הבאים. לעורר לבבם לעזוב השבוים:

פסוק יג
הנה. אל שומרון:
כי לאשמת ה'. את אשמת ה' ר"ל דברי הנחשבים בעיני ה' לאשמה אתם אומרים להוסיף עלינו עוד על חטאתינו אשר מאז:
כי רבה. בדבר הזה יהיה לנו אשמה רבה וחרון אף מה' על ישראל:

פסוק יד
ויעזוב וכו'. לפני השרים עזבו הכל מידם והעמידם לפני השרים לעשות בהם הטוב בעיניהם:

פסוק טו
אשר נקבו. עזריהו וחבריו הנזכרים למעלה:
ויחזיקו בשביה. שיהיו תחת ידם וברשותם:
וכל מערמיהם. כל מי בהם שהיה ערום מבלי לבוש הלבישו מן השלל:
וינעלום. נתנו מנעלים ברגליהם:
ויסכום. בשמן:
וינהלום. הנהיגום על החמורים את כל מי שחלש כחו ונחלש ללכת ברגליו:
אצל אחיהם. מבני שבט יהודה:

פסוק טז
בעת ההיא. שנלחם בו מלך ישראל:

פסוק יח
בערי השפלה והנגב. בהערים שעמדו בעמק ובערים הדרומים של יהודה:

פסוק יט
כי הפריע ביהודה. הוא גלה מעשיהם הרעים כי ע"י עשו בפרסום רב:
ומעול. וגם הוא עצמו מעל בה':

פסוק כ
ויצר לו. עם שהוא שלח אליו לעזרו היצר לו עוד ולא חזקו כאשר שאל ממנו ואף שנלחם בעבורו עם מלך ארם כמ"ש במ"ב מ"מ לא יחשב לעזור הואיל והוא היצר לו בסוף:

פסוק כא
כי חלק. אף כי חלק אחז את האוצרות הנמצא בבית ה' וכו' ונתן חלק אחד למלך אשור אעפ"כ לא היה לו לעזרה:

פסוק כב
ובעת הצר לו. בעת שהיה צר לו לא שב להי' כי אם עוד הוסיף למעול יותר:
הוא המלך. ר"ל כל ימיו הי' בהויתו ולא חזר בו:

פסוק כג
המכים בו. הוא חוזר על אנשי דרמשק:
להכשילו. כי בעבור זה הי' ה' מענשו עוד יותר:

פסוק כד
ויקצץ. קלף וכרת מהם את הזהב:
ויסגור. לבל יבא מי לבה"מ:

פסוק כז
כי לא וכו'. בעבור גודל רשעתו:
מלכי ישראל. כי גם דוד ושלמה נקברו שמה אשר היו גם מלכי ישראל:

פרק כט

פסוק ג
פתח. כי אחז אביו סגרם כמ"ש למעלה ובא הוא ופתחם:
ויחזקם. תקנם בבנין:

פסוק ד
לרחוב המזרח. העומדת בהר הבית:

פסוק ה
עתה התקדשו. הואיל ופתחתי את הדלתות התקדשו בטבילה למען תוכלו לבא לבית ה':
וקדשו וכו'. והוציאו קדשו בזה מה שתוציאו ממנו את הנדה היא העבודת כוכבים הראויה להנידה ממקומה להשליכה חוצה כדבר הנמאס ומתועב:

פסוק ו
ויסבו פניהם. חזרו פניהם ממנה לבל הפנות אליה:

פסוק ז
את הנרות. של המנורה:

פסוק ח
ויהי קצף. ובעבור זה היה הקצף:
ויתנם לזעוה. נתנם לחרדה לכל השומע כי יחרד שלא יקרה לו כמקרם:
כאשר אתם רואים. אשר כן הוא:

פסוק ט
בשבי. הנה הם בשבי:

פסוק יא
אל תשלו. לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר טהרת הבית:

כי בכם בחר וכו'. אם כן מהראוי שתהיו זהירים בעבודת המקום:

פסוק טו

בדברי ה'. בדבר שהיא עבודת ה':

פסוק טז

לפנימה. הוא ההיכל ולתוספת ביאור אמר בית ה':

הטומאה. העבודת כוכבים:

ויקבלו הלוים. בהחצר קבלו מיד הכהנים כי לא היו רשאים ליכנס להיכל:

חוצה. שהוא מחוץ לעיר:

פסוק יז

לקדש. לטהר את ההיכל:

את בית ה'. זה ההיכל:

כלו. גמרו לטהר את כל המקדש:

פסוק יח

פנימה. אל בית הפנימי מקום מושב המלך:

המערכת. שעורכין עליו לחם הפנים:

פסוק יט

הזניח. שעזב מהם עבודת המקום ושמש בהם לעבודת כוכבים:

במלכותו. בימי מלכותו:

במעלו. ברוב מעלו:

הכנו. טהרנו להיות מוכנים לעבודה הקדשנום לה' כבתחלה, ורז"ל אמרו שגנזום והקדישו אחרים תחתיהם כי נמאסו לגבוה:

פסוק כא

על הממלכה. לרצות לה' לכפר להם שיתקיים בהם המלכות:

ועל המקדש וכו'. למען יעמדו ויתקיימו:

פסוק כד

ויחטאו. מתן הדם הנתון באצבע קרוי חטוי וכן וחטאת על המזבח (שמות כ"ט:ל"ו):

כי לכל ישראל וכו'. בעבור כל ישראל אמר המלך להקריבם:

העולה. הפרים והאילים והכבשים הביאו לעולה וצפירי העזים לחטאת:

פסוק כה

במצות דוד. כמו שצוה דוד וכו':

כי ביד ה'. מצות השיר אמורה היא מה' ביד נביאיו ועם שלא הוזכר בפירוש בתורת משה:

פסוק כז

החל העולה. העלאת העולה:

ועל ידי וכו'. חוזר על השיר לומר שהשיר היה ע"י כלי השיר שעשה דוד:

פסוק כח

והשיר משורר. ר"ל השיר היה משורר ע"י בעלי השיר:

הכל. לא פסקו המשוררים ותוקעי החצוצרו' עד שגמרו העלאת העולה:

פסוק ל

בדברי דויד. בהלולים שעשה דוד ואסף:

עד לשמחה. מרוב הדבקות אל המקום ברוך הוא שהיה להם בעת ההלול באו אל השמחה:

פסוק לא

מלאתם ידכם. התחלת הדב' וחנוכו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט:ט') ור"ל והנה עד עתה חדלתם מעבודת המקום ב"ה ועתה התחלתם לעבדו:

זבחים. שלמים:

ותודות. שלמי תודה:

נדיב לב. לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן בהם כלום לכן קורא למביאיהן נדיב לב:

פסוק לב

כל אלה. היו עולות ואמר לתוספת ביאור:

פסוק לג

והקדשים. שאר הקדשים והם שלמים ותודות:

פסוק לד

ויחזקום. רצה לומר היו מסייעין להם:

המלאכה. מלאכת ההפשט:

ועד יתקדשו הכהנים. ר"ל וכן בכל פעם היו מסייעין להם עד אשר נתקדשו הכהנים להיות די בהם לכלות המלאכה:

כי הלוים ישרי לבב. המה היו ישרי לבב למהר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו בדבר:

פסוק לה
וגם עולה לרוב. ר"ל לזה היו צריכים הלוים לסייע את הכהנים כי המלאכה היתה מרובה כי הקריבו גם עולות מרובות עם חלבי השלמים ועם הנסכים לעולה ולא יכלו הכהנים להקריב כל אלה ולהפשיט:
ותכון. כי הלוים סייעו בעבודת ההפשט:

פסוק לו
על ההכין. על אשר הכין אלהים להעם להיות הכל בסדור נפלא ועם כי נעשה הדבר בפתאום:

פרק ל

פסוק ב
בחדש השני. באייר ור"ל לעבר השנה לשיקרא ניסן:

פסוק ג
בעת ההיא. ר"ל בעת הראוי בחדש הראשון:
למדי. למן די ר"ל שיהיה די בהם להקריב כל ישראל:

פסוק ד
וישר הדבר. למעלה אמר שהיו מתיעצים בדבר וכאן אמר שהיה הדבר ישר בעיני כולם והסכימו לעבר השנה:

פסוק ה
ויעמידו דבר. גזרו אומר להכריז בכל מקומות ישראל וכו':
כי לא לרוב. כי לזמן מרובה לא עשו פסח ככתוי בתורה ולזה היה מהצורך להזכיר' ולזרזם:

פסוק ו
וכמצות המלך לאמר. לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו':
וישוב. ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור לכם:
מכף מלכי אשור. כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע"י אשור:

פסוק ח
תנו יד. ר"ל תקעו כף דרך התחייבות:

פסוק ט
אחיכם ובניכם. אשר הם בגולה יתן אות' המקום לרחמים לפני שוביהם לתת להם רשות לשוב להארץ הזאת:

פסוק יא
ומנשה ומזבלון. אף ששחקו על הרצים מ"מ אנשים מהם נכנעו ובאו:

פסוק יב
לב אחד. ר"ל הסכמה אחת:
בדבר ה'. בדבר שהוא מצות ה':

פסוק יד
המקטרות. המזבחות העשויות להקטיר בהם לע"ג את הקטורת:

פסוק טו
נכלמו. על מה שאחרו להתקדש עד הנה ובעבורם עברו השנה:
ויביאו עלות. לרצות לה' על מה שאחרו להתקדש:

פסוק טז
ויעמדו על עמדם. חוזר הוא על הלוים ולפי שאמר שהכהנים היו זורקים את הדם מיד הלוים לזה אמר שהלוים עמדו על מקום מעמדם ולא הוליכו את הדם כי ההולכה לעבודה יחשבו המה זרים לעבודה וז"ש כמשפטם בתורת משה שאסר עליהם העבודה:
מיד הלוים. כי הכהנים קבלו את הדם והוליכו אל המזבח והושיבו המזרקות על ידי הלוים להיות מוכן לזריקה:

פסוק יז
כי רבת בקהל. בא ליתן טעם מדוע לא שחטו הבעלים עצמן את פסחיהם ואמר כי רבים היו נמצאים בהם אשר לא התקדשו ולא הותרו לבוא לעזרה ולזה היו הלוים ממונים על שחיטת הפסחים לשחוט בעבור מי שלא היה טהור:
להקדיש לה'. ר"ל לעשות בעצמו את ההקדש והוא שחיטת הפסח:

פסוק יח
רבת מאפרים. בא לפרש מי היו מרבית העם ואמר שהיו מאפרים וכו':
כי אכלו. בא לפרש אם לא הטהרו איך אכלו הפסח ואמר כי באמת אכלו את הפסח בדרך אשר לא כן כאשר כתוב בתורה:
כי התפלל. כי בעבור העון הזה התפלל יחזקיה עליהם ואמר ה' הטוב לכל יכפר בעד העון הזה והוא מקרא קצר ומובן מאליו בע"כ עשו שלא כהוגן כי לא היה מאפשר

להעמיד אחרים במקומם כי אין הפסח נאכל אלא למנוייו אבל בדבר ביאת העזרה לשחוט הפסחים הואיל והיה אפשר בלוים לא באו בטומאה לעזרו:

פסוק יט

כל לבבו הכין. על יחזקיהו חוזר:

ולא כטהרת הקדש. ועם שע"י נאכלו הפסחים בלא טהרה הראוי לקודש מ"מ הכנת לבבו היתה לה' והוראת שעה היתה:

פסוק כ

וישמע ה'. ולזה שמע ה' אל תפלתו וכפר על העון הזה:

פסוק כא

ויעשו וכו'. ר"ל בדבר הקרבנות הקבועים:

בכלי עוז. בכלים חזקים בחשיבות:

פסוק כב

על לב. ר"ל דברים המקובלים להכניס בלבם אהבת המקום:

לה'. בדבר עבודת ה':

את המועד. זבחי המועד והוא מקרא קצר:

מזבחים. היו מזבחים:

ומתודים. על שלמי התודה הבא להודות עליו על הנסים:

פסוק כג

שבעת וכו'. לשמוח בהם ולזבח לה' מלבד שבעת ימי חג המצות:

פסוק כד

כי חזקיהו. בא לומר מהיכן ומאין היה להם בשר לכל העם הזה לאכול ולשמוח בכל הימים הללו ואמר כי המלך והשרים הרימו לקהל פרים וכבשים הרבה והכהנים מרובים הטהרו והקריבום שלמים ואכלו הקהל את הבשר:

פסוק כה

והגרים. אשר נתגיירו מן האומות:

פסוק כו

לא כזאת. לא היתה שמחה כזאת בירושלים כי היתה דוגמת חנוכת הבית שעשה שלמה:

פסוק כז

וישמע בקולם. ה' שמע בקולם והסכים על ידיהם:

פרק לא

פסוק א
הנמצאים. בירושלים:
עד לכלה. עד שהשלימו לשבור ולהחריב הכל:

פסוק ב
מחלקות. המשמרות המחלקות העמיד כ"א על משמרו:
כפי עבודתו. אשר מוטל ע"כ אחד מהכהנים להקריב העולה והשלמים והלוים לשרת בדבר השיר וכו':
מחנות ה'. זה בה"מ:

פסוק ג
ומנת המלך. ותשורות המלך מן רכושו היה על דמי העולות וחוזר ומפרש לעולת הבקר וכו':

פסוק ד
מנת וכו'. הם תרומות ומעשר למען יחזקו כאשר לא יהיו טרודים לפרנסתם יחזקו בתורת ה' בדבר העבודה המוטלת עליהם:

פסוק ה
וכפרוץ הדבר. וכאשר נתחזק הדבר הרבו להבי' ראשית דגן וכו' והיא תרומה הקרויה ראשית כמ"ש ראשית דגנך (דברים י"א):
ודבש. הוא דבש התמרים ועם שאינם חייבין מן התורה בתרומה:

פסוק ו
וגם הם. הביאו גם הם אף מעשר בקר וצאן:
ומעשר קדשים. אף מהקדשים שהקדישו הביאו מהם המעשרות ואע"פ שהמה פטורים מן המעשר:
הביאו. את כל אלה הביאו לירושלים והניחום ערמות:

פסוק ז
החלו. התחילו ליסד את הערמות ר"ל להתחיל לצבור והוא מושאל מלי' יסוד הבנין:
כלו. השלימו את הערמות:

פסוק ח
את ה'. על שנתן בלב העם להביא עד להרבות:

פסוק ט
על הערמות. אם כבר לקחו מה מהם:

פסוק י
עזריהו הכהן. יתכן שהוא אחיטוב הנזכר בד"ה (א' ה') ועיין בסוף מלכים חשבון הדורות:
לבית צדוק. אשר היה מבני צדוק:
מהחל. מעת שהתחילו להביא התרומה היה לנו מהם לאכול ולשבוע ועוד נותר מהם עד לרוב כי נתברכו התבואות ומרובים התרומות:
את ההמון. מרבית הערמות הללו הם הנותר:

פסוק יב
ויביאו. אל הלשכות:
והקדשים. הם התרומות והמעשרות שהקדישו מהדברים שאינם חייבים מן התורה:

פסוק יג
פקידים. היו ממונים תחת יד כנניה וכו':
במפקד יחזקיה. במצות יחזקיה וכו':

פסוק יד
השוער. שומר שער המזרח:
על נדבות. היה ממונה על הנדבות המובאות בדבר אלהים לחלקם בין הכהנים הן תרומה הן בשר קה"ק:

פסוק טו
ועל ידו. ואחריו במעלה היו ממונים עדן וכו' להיות בערי הכהנים ממונים באמונה לתת לכ"א חלקו בין גדול בין קטן:

פסוק טז
מלבד וכו'. ר"ל מלבד הניתן בעריהם היו נותנים עוד לזכרי' המיוחסים הנודעים לכהנים אשר היו מבן שלש שנים ומעלה בעת באו לבית ה':
לדבר. להיות להם למאכל ביום ויום:
לעבודתם. ר"ל לא בכל עת בואם כ"א בבואם לעבודתם במשמרתם הקבוע להם כפי שנחלקו כי אז היה דרכם להביא עמהם בניהם הקטנים להרגילם לעבודה ואז ניתן להם:

פסוק יז
ואת התיחש. הממונים חלקו תרומה לכהנים המיוחסים לסדר תולדת בית אבותיהם והמעשר חלקו ללוים מבן עשרים שנה ומעלה לאותם הקבועים במשמרות כפי אשר נתחלקו:

פסוק יח
ולהתיחש. ולכל המיוחסים של כל טפם וכו' של כל קהל הלוים:
כי באמונתם. בעבור שהיו נאמנים לה' היו מקדשים את הקדש לשמרו בטהרה ולזה חלקו לכולם את המעשר:

פסוק יט
בשדי וכו'. אותם היושבים בשדי וכו' ר"ל הכהנים היושבים בעריהם שלא הגיע זמן עבודת אנשי משמרתם:
אנשים וכו'. עליהם היו ממונים האנשים אשר נקבו בשמות למעלה והם עדן וחבריו ועליהם לתת מנות וכו' ולכל הלוים המיוחסים ובא לומר שהממונים ההם לא חלקו כ"א להיושבים בעריהם ולא אל הבאים לבית ה':

פסוק כ
כזאת. הצואה ההיא צוה בכל ארץ יהודה לחלק תרומה והמעשר לכל הכהנים והלוים היושבים בכל הארץ:
והאמת. עשה הכל באמת לשם ה' ולא ברמיה:

פסוק כא
בעבודת וכו'. בין בדבר עבודת בית ה' בין בדבר התורה ובין בדבר שצוה לדרוש לאלהיו את הכל עשה בכל לבבו והצליח בהם:

פרק לב

פסוק א
אחרי וכו'. ר"ל אחר הדברים הטובים האלה שעשה יחזקיה באמת לשם ה' מ"מ בא עליו סנחריב וזהו לפי שבני יהודה הרעו מעשיהם:
ויאמר לבקעם. חשב לבקעם וכן בקעם ודוגמתו להרגו בערמה (שמות כ"א:י"ד) ור"ל חשב להרגו וכן הרגו:

פסוק ב
ופניו. שם פניו לפנות להלחם בירושלים:

פסוק ג
לסתום וכו'. שלא ימצא מים לשתות וילך לו:
ויעזרהו. לסתמם:

פסוק ד
בתוך הארץ. מחוץ לירושלים:

פסוק ה
ויעל וכו'. ר"ל הגביה את החומה למעלה מן המגדלות:
ולחוצה. מן החומה ההיא בנה עוד חומה אחרת וחיזק פרצות המלוא שהיתה בעיר דוד:

פסוק ח
זרוע בשר. עזרת זרוע בשר:

פסוק ט
והוא על לכיש. אז היה נלחם על לכיש ועמו כל אנשי ממשלתו:
על יחזקיה. חוזר על ראשית המקרא לומר ששלח אל יחזקיה:

פסוק י
על מה וכו'. כאומר אם היה לכם בטחון מה להנצל מידי היה מהראוי לשבת במצור ובמצוק זמן מה להשיג תכלית טוב אבל הואיל ובטחון אין ובע"כ תהיו נמסרים בידי מה לכם לשבת במצור צאו מיד אלי ועבדו אותי:

פסוק יא
הלא יחזקיהו. כאומר הסתת יחזקיה תועיל שתמותו ברעב ובצמא ולא לטובה היא כי אומר ה' יצילנו ואין זה בטחון:

פסוק יב
הלא הוא. כי הלא הוא בעצמו הסיר הבמות הנעשים למקום ואמר לכם לפני מזבח אחד תשתחוו וכו' ומיעט א"כ בעבודת האלוה ואיך א"כ יעזרו:

פסוק טו
כזאת. בדבר הבטחון כזאת:
אף כי. כ"ש אלהיכם לא יצילו אתכם הואיל והסיר יחזקיה את במותיו וכמ"ש למעלה וא"כ אין לכם בטחון מה:

פסוק טז
ועוד. שדברו דברי חרוף:

פסוק יח
יהודית. בלשון יהודית למען יבינו כולם:
למען ילכדו. בחושבם שימס לבבם ולא יעצרו כח להלחם:

פסוק יט
מעשה וגו'. אשר המה מעשה ידי אדם:

פסוק כא
ומיציאי מעיו. בניו המיתו אותו בבית אלהיו כמ"ש במ"ב:

פסוק כב
וינהלם מסביב. את כלם מסביב נהגם בנחת ובחמלה:

פסוק כג
מאחרי כן. אחר שנעשה לו הנס הזה היה מנושא ומכובד לעיני כל העמים:

פסוק כד
בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב:
עד למות. עד שהיה קרוב למות:
ויאמר לו. קצר וסמך על המבין שאמר לו שקבל תפלתו ויחיה וגם נתן לו מופת ע"ז כמ"ש במ"ב:

פסוק כה
ולא כגמול. לא כמו שגמל עליו המקום ב"ה השיב לו:
כי גבה לבו. במה שהראה לשלוחי מלך בבל את כל בית נכותו להתגאות בהם כמ"ש במ"ב:

פסוק כו
בגובה לבו. בעבור עון גובה לבו:

פסוק כח
לכל בהמה ובהמה. לכל מין ומין בפ"ע:
ועדרים לאורות. בכל אבוס העמיד עדרים:

פסוק ל
את מוצא. את מקום מוצא עליון של גיחון:
ויישרם. הוליכם בדרך ישר צד מטה אל רוח המערב לעיר דוד:
בכל מעשהו. ר"ל ברוב כי הרוב הוא ככל:

פסוק לא
וכן וגו'. חוזר למעלה כאומר הנה ברוב הדברים היה מוצלח וכן פעם נסהו ולא הצליח בו והוא בדבר מליצי שרי בבל:
לדרוש המופת. לשאול אמיתת המופת הנעשה בארץ בעת חליו כמ"ש למעלה:
עזבו האלהים. ר"ל לא הטה אז את לבבו לא לטובה ולא רעה:
לנסותו. למען נסותו לדעת כל אשר בלבבו:

פסוק לב
בחזון ישעיהו. ר"ל בדברי נבואות ישעיה:
על ספר. כמו ועל ספר:

פסוק לג
במעלה. במקום המעולה שבהם וארז"ל עם דוד ושלמה:

פרק לג

פסוק ד
אשר אמר וכו'. כאלו המקרא קובל עליו לומר ראו מה עשה:
בירושלים. בבית ה' אשר בירושלים:

פסוק ה
בשתי חצרות. עזרת כהנים ועזרת ישראל:

פסוק ו
והוא העביר וכו'. הוא עבודת המולך:
ועונן וכו'. הם מעשה כשפים:

פסוק ז
בבית וכו'. פסל הסמל שעשה שמה בבית האלהים:
לעילום. כמו לעולם:

פסוק ח
ולא אוסיף וכו'. גם זה מדברי ה' שאמר לדוד ולשלמה:

פסוק ט
מן הגוים. יותר מן הגוים וכו':

פסוק י
וידבר ה'. ע"י הנביאים:

פסוק יד
מערבה. ממערב מי גיחון ההולך בנחל:
ולבוא. משם משך החומה לבוא בשער הדגים ומשם הלך וסבב את העופל והוא שם מגדל:

פסוק טז
ויבן את מזבח. ר"ל תקנו וחדשו:

פסוק יז
רק לה'. ועל כל זה אסורים הם משנבנה הבית:

פסוק יח
הנם על דברי. הנם כתובים על דברי הימים של מלכי ישראל:

פסוק יט
והעתר לו. מה שה' קבל תפלתו:

פסוק כג
כי הוא אמון. ר"ל הוא היה בהויתו מתחלה עד סוף הרבה אשמה ולא שב מדרכיו:

פרק לד

פסוק ג
ובשמנה וכו'. בעת שהיה בן שמנה שנים והיא לעת מלכו בתחלת מלכותו:

פסוק ד
וינתצו. אנשיו נתצו לפניו:
והדק. עשאם דק דק:
הזובחים. של הזובחים להם למען לבזותם:

פסוק ה
כהנים. כהני עבודת כוכבים שכבר מתו:

פסוק ו
ובערי מנשה וכו'. ואף שכבר גלו עשרת השבטים מ"מ מעט מהם נשארו בארצותם:
בחרבותיהם. ר"ל נתן מצבותם מסביב בחרבותיהם של עצמם והם כלים העשויים לנתוץ בהם כמו ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו (יחזק אל כ"ו):

פסוק ח
לטהר. ר"ל אשר גמר טהרת הארץ והבית אז שלח את שפן וכו':

המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות:

פסוק י
עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ונקראים בדרז"ל אדרכלין ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם:
ויתנו אותו. והם יתנו אותו אל עושי המלאכה וכו' ר"ל הם ישלמו שכר הפועלים אשר יתקנו ויחזקו את הבית:

פסוק יא
ויתנו לדרשים. יפרש מי הם הפועלים ואומר לחרשים והם כורתי העצים בתמונה הנרצה:
ולבונים. בוני הקירות:
אבני מחצב. אבנים חצובים ביושר:
למדברות. הם המקשרין את הבנין להיות הכל בחבור אחד:
ולקרות. על תקרת המכסה:

פסוק יב
והאנשים. האומנים הפועלים:
לנצח. לזרז על המלאכה ולנגוש אותם:
כל מבין. כל מי שהיה בעל בינה בדבר השיר עמד בכלי שיר לשורר בעת הבנין:

פסוק יג
ועל הסבלים. גם העמיד ממונים על הסבלים והם נושאי המשאות לבנין:
ומנצחים. העמיד נוגשים על כל עושי המלאכה לכל מין עבודה ועבודה:
סופרים. לכתוב מספר הכסף הבאה בנדבה לקדש הבית:
ושוטרים. הם הכופים לתת את הכסף מה שנדב כ"א:
ושוערים. שומרים שערי המקדש ורואים את הבאים אל המלאכה:

פסוק יד
ובהוציאם וכו'. לצורך הבנין:
ביד משה. ר"ל מה שכתב משה בידו:

פסוק טו
ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת ההיא והטמינו מפניו ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה וכאשר היה הכ"ג מחפש

אחר הכסף המובא ואחר בדקי הבית מצאה וארז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרשׁ תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך וכו' ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר ספר התורה ההיא מצאתיה בבית ה':

ויתן וכו'. ר"ל הראה לו הנמצא כתוב בתחילת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם:

פסוק טז

כל אשר נתן. ר"ל דבר המוטל עליהם ונתון בידם:

פסוק יז

ויתיכו. התיכו את הכסף לעשות מטבעות להוציא בהוצאה:

על יד המופקדים. הם האומנים הגדולים הקרוים אדרכלין והמה נתנו על יד עושי המלאכה הם האומנים הפועלים:

פסוק יח

ספר נתן לי. ר"ל נתן לו ספר הנאבד כשהיא מגוללת בדף הזה:

ויקרא בו. בהדף ההוא:

פסוק יט

ויקרע וכו'. בעבור החרדה כי גם הוא חשבו לאות וסימן:

פסוק כא

דרשו את ה'. שאלו לנביאים עלי ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחלת הדף אשר מהנראה שהוא לאות אשר גדלה חמת ה' וכו':

לעשות. אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחלת הדף ההוא:

פסוק כב

ואשר המלך. ר"ל ושאר השרים אשר שלח המלך:

אל חולדה. ארז"ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם, או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים:

שומר הבגדים. של המלך:

במשנה. בין שתי החומות שהיא משנה להעיר:

כזאת. כדברי המלך:

פסוק כד

הנני מביא. ר"ל האות הזה לא במקרה בא כ"א מה' וכאלו אמר הנני מביא רעה וכו':

פסוק כו
ואל מלך יהודה. ר"ל דבר הנוגע אל המלך עצמו:
הדברים אשר שמעת. ר"ל אף שהגזרה גזורה כאשר שמעת לא תהיה כליל עמהם:

פסוק כז
בשמעך את דבריו. ר"ל בעת השכלת בדברי האות הזה אשר היא מה':

פסוק כח
אל קברותיך. ולא תקבר בארץ העמים:
בשלום. עם כי מת במלחמה מ"מ תחשב לו לשלום על כי לא ראה בהרעה הבאה על ישראל:
וישיבו. חלקיה וחבריו:

פסוק ל
ספר הברית. ספור התוכחות הנאמרים בברית:
הנמצא בית ה'. וזהו על בי בהספר ההוא מצאו תוכחות מגולה בפתיחתה ואף היא כתובה בידי משה המקודשות ומפי ה' והמה סיבות עצומות להחריד את העם לשוב לה':

פסוק לא
על עמדו. על המקום המיוחד למלך לעמוד שם:
את דברי הברית. דברי התורה הנתונה בברית:

פסוק לב
ויעמד. העמיד כולם בברית:
ויעשו. מאז והלאה עשו כדברי התורה הנתונה בברית:

פסוק לג
ויעבד. העביד את כל הנמצא בישראל וחוזר ומפרש מהו העבודה ואמר לעבוד את ה':

פרק לה

פסוק א
לחדש הראשון. לפי שנא' למעלה שחזקיה עשה פסח בחדש השני לזה אמר שיאשיה עשה בחדש הראשון כמשפט:

פסוק ב
על משמרותם. כ"א במשמר שלו:
ויחזקם. זרזם באזהרה לעשות עבודת ה':

פסוק ג
ללוים המבינים. לכהנים בני לוי המלמדים בינה לישראל ובו':
תנו את ארון. רז"ל אמרו שצוה לגנזו במקום מטמון שעשה שלמה למען לא יוליכוהו בגולה עם ישראל ולפי פשוטו יאמר כי המלכים הרשעים אשר קדמו לו העבירו הארון ממקומו והעמידו תחתיו הפסל לזה אמר להם להחזירו למקומו:
אין לכם משא בכתף. ר"ל אחר שתשאו את הארון בכתף להחזירו למקומו שוב לא יהיה לכם מעתה שום עבודת משא בכתף ולזה תהיו פנוים ועבדו את ה' ועמו בדבר הקרבנות:

פסוק ד
והכינו. את עצמכם הכינו כל א' לבית אבתיו כפי אשר נחלקתם כאמור בכתב דוד ושלמה:

פסוק ה
בקדש. בהעזרה:
לפלגות בית האבות. למחלוקת בית האבות כ"א לבד:
לאחיכם בני העם. את בני ישראל צוה להעמיד כל בית אב לבד לעשות את הפסח:
וחלוקת וכו'. וכן הלוים יעמדו כל בית אב לבד:

פסוק ו
והתקדשו. טהרו את עצמכם:
והכינו. גם הכינו וזרזו את אחיכם לטהר את עצמם לעשות הפסחים כדבר ה':

פסוק ז
לכל הנמצא. בירושלים:
ובקר. לשלמי חגיגה:

פסוק ח
לעם. וחוזר ומפרש שהם לכהנים וללוים:
חלקיה. ר"ל השרים חלקיה וכו' פקידי בית האלהים הם נתנו לכהנים לפסחים וכו':

פסוק י
ותכון העבודה. נעשית העבודה בתקון ובהכנה:
על עמדם. על מקום מעמדם כל משמר לבד:
על מחלקותם. כפי שנחלקו למשמרות:
כמצות המלך. אשר צוה שתעמוד כל משמר לבד:

פסוק יא
וישחטו. הלוים שחטו כי השחיטה כשרה בזרים:
מידם. מיד הלוים כי הכהנים הושיבו בידם המזרקות עם הדם להיות מוכן לזריקה:
מפשיטים. עורות הפסחים:

פסוק יב
ויסירו העולה. מכל פסח הסירו דבר העולה ממנו על מזבח והם האימורים:
לתתם. לתת הפסחים להכתות החלוקות מבתי אבות וכו':
להקריב לה'. חוזר על ראשית המקרא לומר הסירו העולה להקריב לה':
וכן לבקר. ובן עשו לבקר של שלמי חגיגה שהסירו מתחלה האימורים ואח"ז נתנו הבקר לבעליהם:

פסוק יג
ויבשלו הפסח באש. ר"ל צלו אותו באש וזהו כמשפט:
והקדשים. בשר השלמים:
ויריצו. הוליכו במרוצה את הבשר לבני העם:

פסוק יד
ואחר. אח"ז הכינו גם לעצמם ולהכהנים כי הכהנים היו עסוקים בהעלאת העולות והאימורים ולזה היו הלוים מכינים לעצמם ולכהנים:

פסוק טו
על מעמדם. עמדו על מקום מעמדם לשורר:
כמצות דוד. ר"ל בהלולים שתקן דוד ואסף וכו' כי גם המה תקנו מזמורים כמ"ש בס' תהלים:
והשוערים. שומרי השערים עמדו במקומם כ"א בשערו:
אין להם לסור. לא היה להם צורך לסור מעבודתם להכין פסחיהם כי אחיהם הלוים הפנוים מעבודה הם הכינו להם:

פסוק טז
ותכון. הכל היה בתקון רב ובסדר נפלא בין בדבר הפסח בין בדבר העולות:

פסוק יז
הנמצאים. בירושלים:
ואת חג המצות. ר"ל הקרבנות הקבועות בכל יום ועולות ראיה ושלמי חגיגה:

פסוק יח
כמוהו. להיות כמוהו בטהרה יתירה ובתקון נפלא:
מלכי ישראל. הם דוד ושלמה שהיו גם מלכי ישראל:
הנמצא. הבא מעריו ונמצא בירושלים:

פסוק כ
אשר הכין וכו'. אשר העמיד דבר הבית על מכונו ובסיסו בהעמדת המשמרות וכיוצא:
נכו. פרעה נכו וכן נאמר במ"ב:
על פרת. סמוך לנהר פרת:

פסוק כא
מה לי ולך. ר"ל מה לי עליך ומה לך עלי וכי אויבים אנחנו זה לזה:
לא עליך אתה היום. היום הזה אינני הולך עליך ואמר אתם לתוספת ביאור:
אל בית מלחמתי. אל מקום מלחמתי והוא על מלך אשור:
ואלהים אמר לבהלני. אולי שמע מפי ירמיה בדבר ה' למהר ללכת בבהלה על אשור:
חדל לך מאלהים. ר"ל חדל לך מהלחם עם אלהים אשר עמי וכאומר הלא מפי ר' אני הולך וא"כ הוא עמי ואם תעכב על ידי מללכת יחשב כאלו תלחם עמו לזה חדל לך ולא ישחיתך האלהים:

פסוק כב
ולא הסב. לא החזיר פניו ממנו ובכדי להלחם בו שינה בגדי המלוכה ללבוש בגדי מלחמה:
מפי אלהים. מה שאמר לו דברי ירמיה מפי אלהים:

פסוק כג
ויורו היורים. המורים בקשת ירו בו חצים:
העבירוני. העבירו אותי מן המרכבה ההיא כי נעשיתי חולה מאוד וקשה לי לרכוב בה:

פסוק כד
על רכב המשנה. השניה ההולכת אצל מרכבתו הנוחה יותר לרכוב בה:

פסוק כה
השרים והשרות. המשוררים והמשוררות וכאשר המשורר בדבר שמחה נקרא משורר כן בדבר קינה ויללה נקרא משורר כי תוכן א' להם בדבר הרמת הקול ובהכרעת הנעימה:
בקינותיהם. ר"ל בעת אשר קוננו קינה מה אמרו אז זכרון מיתת יאשיהו לקונן גם עליו:
ויתנום לחוק. קבעו חוק בישראל להזכיר מיתת יאשיהו בקינותיהם:

והנם כתובים. הקינות של יאשיהו:
על הקינות. בספר איכה:

פסוק כו
וחסדיו. החסדים אשר עשה ככתוב בתורה:

פרק לו

פסוק ג
בירושלם. ר"ל ממלוך בירושלים:
ויענש. על שהמליכו את יהואחז לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו משפט המלוכה:

פסוק ו
ויאסרהו. קשרו בשלשלאות של נחושת להוליכו אל בבל ומת בדרך כמ"ש בירמיה:

פסוק ז
כהיכלו. בארמונו שהיה לו בבבל:

פסוק ח
והנמצא עליו. ר"ל תועבותיו שבסתר אשר נתגלה לאחר זמן:

פסוק ט
בן שמונה שנים. ובמ"ב נאמר בן שמנה עשרה שנה ואלו יהויקים אביו המליכו בחייו עשר שנים על כי ראה אשר עם הארץ המליכו לפניו את אחיו הקטן ממנו וחשש פן לאחר מותו ימליכו הקטן לפני הגדול לזה המליכו בחייו ואמר כאן עת מלכו בחיי אביו ובמלכים ב' עת מלכו לאחר מות אביו:
ושלשה חדשים וכו'. ר"ל משמלך לאחר מיתת אביו ובמ"ב לא חש לכתוב עוד עשרה ימים:

פסוק י
ולתשובת השנה. ר"ל לעת שבא השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהית' עומדת כאשר שלח גדודיו על יהויקים אז שלח על יהויכין בנו (אולם כבוש יהויקים והמלכת יהויכין וכבושו והמלכת צדקיה היה הכל בשנה אחת):
ויביאהו בבלה. במ"ב נאמר שיצא אליו מעצמו להמסר בידו:
כלי חמדת. כלים החמודים של בית ה' צדקיהו אחיו לפי: שנאמר למעלה שאחר יהויקים מלך יהויכין בנו אמר כאן שחזר והמליך את צדקיה אחיו של יהויקים:

פסוק יב
מפי ה'. א שר ניבא לו מפי ה':

פסוק יג
אשר השביעו. להיות לו לעבד:
ויקש את ערפו. הוא ענין מליצה כאלו נתק שה ערפו עד שהיה לו מה אי אפ שר לסבב פניו אל ה':

פסוק טו
וישלח. שלח דבריו עליהם:
השכם ושלוח. שלח בהשכמה ר"ל בזריזות:
כי חמל. וחשב אולי ישובו ולא יאבדו הם והבית לא יחרב:

פסוק טז
ומתעתעים בנביאיו. ר"ל אמרו שעוד הנביאים המה תועים מדרך הישר או הוא ענין לעג, כמו והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ"ו) ור"ל כמלעיג ומתעה:
עד לאין מרפא. עד שלא רצה לכפר עוד ועל שהחטא הוא חולי הנפש אמר לשון רפואה על הכפרה וכן ושב ורפא לו (ישעיהו ו':י'):

פסוק יז
ויעל. העיר לב מלך כשדים לעלות עליהם:
הכל נתן בידו. ה' מסר בידו את הכל:

פסוק יט
להשחית. שברו וקלקלו להשחית אותם:

פסוק כ
השארית. מה שנשארו מן החרב הגלה לבבל:
עד מלוך וכו'. עד שכבש מלך פרס את בבל ומלך בה:

פסוק כא
למלאות דבר ה'. ר"ל מה שהיו בגולה כפי מספר הימים ההם היה בכדי להשלים דבר ה' אשר היה בפי ירמיה שיהיו בגולה עד שתתרצה הארץ להתפייס על שלא שבתה מעבודה בשנות השמטו' ויובלות כי בעודם עליה לא קיימו השמטות והיובלות כתקנן:
כל ימי השמה שבתה. ר"ל בזה התפייסה כי תמורות השמטות והיובלו' שבתה מעבודה כל הימי' שהיתה שממה מאנשיה ואין עובר בה:

למלאות שבעים שנה. להשלים שבעים שנה של שממון מול שבעים שנה של שמטות ויובלות שבטלה וכמ"ש רז"ל בס"ע:

פסוק כב

ובשנת אחת. בשנה הראשונה:

לכלות. לעת כלה הזמן אשר דבר ה' בפי ירמי' והוא בכלות שבעים שנה מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה וכאשר פרשנו בדניאל:

ויעבר קול. צוה להכריז:

בכל מלכותו. בכל מדינות מלכותו:

וגם במכתב. שלח הדברים האלה במכתב:

לאמר. וכה אמר:

פסוק כג

נתן לי. ר"ל הואיל והי' מסר בידי כל הממלכות א"כ מהראוי לי לעשות מצותו:

פקד עלי. צוה עלי לבנות ובו' כמ"ש האומר לכורש וכו' והיכל תוסד (ישעיה מ"ד):

אשר ביהודה. אשר בארץ יהודה:

מי בכם. כי הדברים האלה צוה להכריז ושלח בין האומות ולזה אמר מי הנמצא בכם מעם ה' יהיה ה' עמו ובעזרתו:

ויעל. אל ארצם ר"ל הרשות נתון ממני לעלות: